

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra andragogiky a managementu vzdělávání

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Další vzdělávání pedagogických pracovníků a práce s nadanými dětmi na ZŠ
Further education for teachers and work with gifted children at elementary
school

Tereza Hanfová

Vedoucí práce: PhDr. Michaela Tureckiová, CSc.

Studijní program: Školský management

Studijní obor: Školský management

2022

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Další vzdělávání pedagogických pracovníků a práce s nadanými dětmi na ZŠ potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 5. 12. 2022

Tímto děkuji své vedoucí diplomové práce PhDr. Michaele Tureckiové, MBA, CSc., za podporu, její cenné rady a pozitivní přístup. Děkuji také odborníkům, kteří se podíleli na mém výzkumném šetření.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá rozvojem pedagogických pracovníků, konkrétně jeho podporou při práci s nadanými dětmi. Práce sleduje postupy a metody podpory pedagogických pracovníků, vedení školy a rodičů s nadanými dětmi a postupný rozvoj pedagogických pracovníků, kteří se chtějí a potřebují vzdělávat směrem, aby byli připraveni čelit specifickým výukám s nadanými žáky. Cílem této práce je zjistit, jak ze strany vedení školy, pedagogických pracovníků a zákonných zástupců probíhá podpora nadaných žáků na vybrané škole, zdali a na jaké úrovni je zajištěna z těchto tří stran a za jakých podmínek.

Základem teoretické části je popis jednotlivých charakteristik a specifík nadaných žáků, které ovlivňují jak vzdělávací proces, tak jejich vztahy s pedagogickými pracovníky a ostatními žáky, dále jsou zde uvedeny možnosti vzdělávání nadaných žáků, modifikace metod, forem a prostředí výuky. Empirická část obsahuje případovou studii základní školy na Praze 1, jejíž součástí jsou zúčastněné pozorování výuky a rozhovory s pedagogy vedoucích skupin nadaných a vedením školy pro nadání. Výzkum popsal jednotný přístup k dalšímu vzdělávání a aplikaci na nadané žáky. Výzkum ukázal možnosti aplikace dalšího vzdělávání a metod na běžné třídy ve vzdělávání na základní škole. Každá škola pracuje s jiným systémem vzdělávání nadaných žáků, má jiné cíle ve vzdělávání nadaných žáků a jiný přístup k tématu nadaných dětí. Zatím neexistuje jednotný postup vzdělávání pedagogů, kteří s nadanými dětmi pracují. Průzkum byl prováděn ve vybrané základní škole, která podporuje práci s nadanými dětmi a věnuje jí adekvátní pozornost. Průzkum byl proveden jako případová studie za pomoci kvalitativní metody rozhovorů se zástupkyní školy a pedagogickými pracovníky nadaných skupin, doplněný o porovnání školního vzdělávacího programu nadaných skupin s programem pro běžné třídy.

KLÍČOVÁ SLOVA

další vzdělávání, kognitivní nadání, motivace žáka, nadané dítě, školní zralost, školní vzdělávací program, výukové metody

ABSTRACT

The bachelor's thesis deals with the development of teachers, specifically their support when working with gifted children. The work follows the procedures and methods of supporting teaching staff, school management and parents with gifted children and the gradual development of teaching staff who want and need to be educated in order to be ready to face the specifics of teaching with gifted pupils. The aim of this work is to find out how the support of gifted pupils is carried out by the school management, teaching staff and legal representatives at the selected school, whether and what level it is provided by these three groups and under what conditions.

The basis of the theoretical part is the description of the individual characteristics and specifics of gifted students, which influence both the educational process and their relationships with teaching staff and other students, the possibilities of educating gifted students, modification of methods, forms and teaching environment are also presented here. The empirical part contains a case study of an elementary school in Prague 1, which includes participant observation of teaching and interviews with pedagogues leading gifted groups and the management of the gifted school. The research described a unified approach to further education and its application to gifted pupils. The research showed the possibilities of applying further education and methods to regular classes in primary school education. Each school works with a different system for the education of gifted pupils, has different goals in the education of gifted pupils and a different approach to the subject of gifted children. There is still no uniform procedure for the education of pedagogues who work with gifted children. The survey was conducted in a selected elementary school that supports work with gifted children and pays adequate attention to it. The survey was conducted as a

case study using the qualitative method of interviews with school representatives and teaching staff of gifted groups, supplemented by a comparison of the school's educational program for gifted groups with the program for regular classes.

KEYWORDS

cognitive talent, further education, gifted child, pupil motivation, school maturity, school education program, teaching methods

1 Obsah

Úvod	9
Teoretická část	11
2 Nadaný žák a jeho charakteristika.....	11
2.1 Modely nadání	11
2.1.1 Sternbergova triarchická teorie inteligence	12
2.1.2 Renzulliho koncepce tří kruhů.....	12
2.1.3 Gardnerova teorie mnohočetné inteligence	13
2.2 Nástroje na identifikaci nadaných.....	14
2.3 Rozvoj nadání z legislativního hlediska	14
2.3.1 Pedagog nadaného žáka v zákoně	14
2.3.2 Podpora ze strany MŠMT	15
2.3.3 Rámcový vzdělávací program a jeho úprava.....	16
2.3.4 Příprava koncepce podpory mládeže jako součást Strategie 2030+.....	19
2.3.5 Vzdělávání nadaných dětí, žáků a studentů v zákoně	20
2.3.6 Podpora ČŠI.....	21
2.4 Spolupráce se školou	22
2.4.1 Komunikace a spolupráce pedagogů s rodiči	22
2.4.2 Identifikace nadaného žáka	23
2.4.3 Spolupráce na tvorbě podpůrných opatření	24
2.4.4 Principy práce s nadanými dětmi.....	25
2.4.5 Proces identifikace nadaných dětí	26
2.4.6 Objektivní metody identifikace	27
2.4.8 Podpora pedagogických pracovníků v jejich profesní přípravě v oblasti vzdělávání nadaných	30
2.4.9 Taxonomie výchovných cílů	33
2.4.10 Organizační forma vzdělávání nadaných	34
2.5 Deklarace práv nadaných dětí v systému vzdělávání	35
2.6 Shrnutí teoretické části.....	36

3	Praktická část	37
3.1	Cíl výzkumu.....	37
3.2	Výzkumná strategie	37
3.3	Metoda a technika výzkumu	39
3.4	Charakteristika výzkumného vzorku	39
3.4.1	Otázky položené při výzkumu	41
3.5	Výzkumné metody	42
3.6	Analýza rozhovorů.....	42
3.7	Analýza kvalitativních dat – otevřené kódování.....	50
3.7.1	Shrnutí výzkumu	52
	Závěr	54
	Seznam použitých informačních zdrojů	56

Úvod

V současné době se obecně zvyšuje zájem veřejnosti o nadané děti a rozvoj počtu odborníků zabývajících se problematikou jejich vzdělávání. Školy a školská zařízení podporují nadané děti a rozšiřuje se nabídka podpory a mimoškolních aktivit pro tyto děti podobně, jako pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami. Stehlíková (2018, s. 17) si nadání spojuje s vysokou úrovní schopností v některé z oblastí. Termín mimořádné nadání pak používáme pro mimořádnou úroveň schopností v celém okruhu oblastí a při vysoké tvořivosti u daného jedince opět v porovnání s ostatními. Nadané děti bohužel nejsou homogenní skupinou, dokonce se mezi nimi nacházejí jedinci s naprosto protichůdnými vlastnostmi. Naopak se dají identifikovat určité vlastnosti a projevy, které se u nadaných dětí projevují častěji ve srovnání s ostatními dětmi.

Lidé si často spojují nadané dítě s prototypem dokonalého dítěte, na které jsou rodiče pyšní, protože je vždy a ve všem první a aktivní. Toto tvrzení je však poněkud jednostranné, neboť nadané dítě znamená pro své rodiče, pedagogy a okolí především nutnost zajištění adekvátního přístupu a péče. A přestože je vzdělávání mimořádně nadaných žáků tématem, které se stalo v posledních letech předmětem mnoha diskusí, vzestup zájmu o tuto oblast ještě zdaleka nezaručuje dostatečnou informovanost o vhodných přístupech k tomuto vzdělávání. A právě přístupům ze strany školy a jejích pedagogických pracovníků ke vzdělávání nadaných žáků je věnována má bakalářská práce, která je zaměřena na další vzdělávání pedagogických pracovníků při práci s nadanými skupinami a s tím spojené kognitivní nadání a přístup a jeho rozvoj u dítěte na 1. stupni základní školy.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části, a to na část teoretickou a praktickou. Teoretická část se zabývá objasněním pojmů nadání a kognitivní nadání a jejich souvislostí s některými blízkými pojmy, dále osobností nadaného žáka s přístupy k jeho osobě a vzdělávání a možnostmi rozvoje jeho nadání v rámci modifikace obsahu a organizace výuky.

V odborné literatuře není termín nadané dítě jednotně specifikován, existuje několik přístupů a definic, které se řídí různými pravidly a jsou různě definovány. Ve své práci bych ráda uvedla některé z nich a přiblížila jejich charakteristiky. V praktické části své práce využiji teoretické poznatky z první části, na jejichž základě jsem provedla kvalitativní výzkum na

škole, kde se zabývají prací s nadanými žáky již 16 let, a přiblížím touto prací přístup ze strany pedagogického sboru, vedení školy a rodičů vzhledem ke vzdělávání pedagogických pracovníků a možné aplikace na běžné školy.

Teoretická část

2 Nadaný žák a jeho charakteristika

I když zatím není stanovena jednotná definice pojmu nadané dítě, můžeme pracovat s pojmem dítě s vysokým potenciálem. Každopádně nadané děti jsou jiné než ostatní děti a jsou specifické svým kognitivním a emočním profilem. Přemýšlejí jinak, rychleji, intuitivně a v širších souvislostech. Cítí a vnímají intenzivněji.

Hartl a Hartlová (2015, s. 338) definují schopnosti jako individuálně-psychologické vlastnosti osobnosti, které jsou podmínkou pro úspěšné vykonávání určité produktivní činnosti. Schopnosti se projevují při jejím osvojování v tom, jak rychle a důsledně, snadno a trvale si člověk při stejných ostatních podmínkách osvojuje způsoby organizace a vykonávání této činnosti. Předpokládá se, že schopnosti se utvářejí na základě vloh. Úroveň a stupeň rozvoje schopností vyjadřují pojmy talent a genialita. Nadání pak může být chápáno z různého pohledu.

Podle Fořtíka a Fořtíkové (2007, s. 12) má jít o:

1. Kvalitativně osobitý souhrn schopností podmiňující úspěšné vykonávání činnosti.
2. Všeobecné schopnosti nebo jejich prvky, které podmiňují možnosti člověka, úroveň a vlastnosti jeho činnosti.
3. Rozumový potenciál nebo inteligenci, celostní individuální charakteristiku poznávacích možností a schopností se učit.
4. Souhrn vloh, vrozených daností, projev úrovně a vlastností vrozených předpokladů.
5. Talent, existenci vnitřních podmínek pro dosahování vynikajících výsledků v činnosti.

2.1 Modely nadání

Postupným vývojem a zkoumáním této problematiky vznikla řada modelů nadání, které uchopily tento fenomén z různých úhlů pohledu a významně ovlivnily pohled na podstatu této oblasti. Mezi autory, kteří se zasloužili o rozvoj oblasti zkoumání nadání, hrají významnou roli (Sternberg, Renzulli a Mönks in Stehlíková 2018, s. 26).

Uvedme nyní jejich tři základní modely nadání.

2.1.1 Sternbergova triarchická teorie inteligence

Tato teorie amerického psychologa Roberta Jeffrey Sternberga říká, že inteligence má tři složky: inteligenci analytickou (IQ), inteligenci praktickou a inteligenci kreativní (Sternberg používá slovo „tacit“, což doslovně znamená tichý, mlčenlivý, nevyslovený, je to tedy inteligence, která se projeví v určitém kontextu a může nás až překvapit, je tedy implicitní, skrytá). Inteligence kreativní se uplatňuje především při originálním řešení nových typů problémů a inteligence praktická jako schopnost řešit komplexní problémy reálného života. Definovat nadání pouze na základě IQ mu připadá velmi redukující. Pro definici mimořádného nadání ale sama vysoká inteligence nestačí, nejde jen o IQ samotné, ale zahrnuje také rysy osobnosti výjimečné kvalitativního hlediska, pro které je právě významné i nadání kreativní. (Havigerová, 2011, s. 23)

2.1.2 Renzulliho koncepce tří kruhů

Americký pedagog Renzulli (1986 in Hříbková, 2009, s. 78–79) vytvořil koncepci nadání, která se skládá z interakce tří skupin vlastností člověka. V mnohém se shoduje s již výše uvedenou teorií Sterneberga. Ve své „koncepti tří kruhů“ chápe nadání jako vzájemnou souhru tří skupin charakteristik osobnosti, kterými jsou:

- Nadprůměrné intelektové schopnosti, které představují schopnosti všeobecné i specifické. Za jádro všeobecných schopností považuje Renzulli zpracování informací a specifické schopnosti chápe jako objem získaných znalostí a dovedností, které umožňují jedinci dosahování kvalitního výkonu.
- Kreativita, která se v tomto modelu vztahuje především k originalitě, flexibilitě a fluenci.
- Motivace, která souvisí s angažovaností k úkolu a je chápána jako množství energie vynaložené na řešení problému (Renzulli, 1986 in Hříbková, 2009, s. 78–79).

Podle Renzulliho (in Mönks a Ypenburg, 2002, s. 85) metody otáčecích dveří žák vypouští z denního rozvrhu některé vyučovací hodiny, protože látku probral rychleji. Škola, na které byl proveden výzkum, využívá tohoto modelu v kmenově-skupinovém systému úrovněového

vyučování ve skupinách dětí podle druhu jejich nadání. Metodu otáčecích dveří lze použít u žáků, kteří jsou např. obratnější v počítání nebo ve čtení než ostatní děti ve třídě. Takový žák pak odchází na hodiny matematiky nebo čtení do vyšší třídy (skupiny vytvořené pro nadané v této oblasti (Mönks a Ypenburg, 2002, s. 86).

2.1.3 Gardnerova teorie mnohočetné inteligence

Myšlenku, že inteligence je soubor více jednotlivých, do jisté míry vzájemně provázaných schopností, rozpracoval mimo jiné Howard Gardner. Ve své knize *Dimenze myšlení* (1983, česky 1999) vyslovil teorii mnohočetných inteligencí. Inteligenci definuje jako „soubor dovedností, které umožňují jedinci vyřešit skutečné problémy nebo obtíže, s nimiž se setkává, a pokud je to třeba, dosáhnout účinného výsledku. Inteligence také umožňuje problémy nacházet a vytvářet a tím klade základy pro osvojování si nových vědomostí.“ Podle Gardnera má každý jedinec 7+2 typy inteligence (v roce 1999 byl přidán osmý a devátý typ). Každý tento typ vyjadřuje samostatnou složku inteligence, vyvíjí se samostatně, funguje svébytným způsobem, činnost každého typu inteligence se aktivuje v odlišných místech mozku, každý typ je relativně nezávislý na ostatních druzích inteligence. Každý typ se vyskytuje ve všech kulturách. Podle Gardnerova pojetí inteligence lze nadání chápat jako latentní, jednodimenzionální (nezahrnuje osobnostní charakteristiky), na společnosti nezávislé a časté. (Havigerová, 2011, s.26)

Gardner definoval tyto „druhy“ inteligence: jazykovou, logicko-matematickou, vizuálně-prostorovou, hudební, pohybovou, přírodní, interpersonální (sociální) a intrapersonální (emoční, introspektivní) a existenciální/spirituální, kterou sám označil za „osm a půl druh inteligence“. (Havigerová, 2011, s.27)

Gardnerova teorie byla zpochybněna i objevy v oblasti neurověd, spíš než mnoho druhů inteligence bylo uvažováno o existenci fazetu inteligence. Tak či onak, IQ testy opravdu neměří inteligenci kreativní, intuitivní, praktickou, sociální a emoční. Tedy přesně ty aspekty inteligence, jež se ukazují jako velmi důležité, ne-li přímo klíčové pro úspěch v době, která přichází a nastává. (Stehlíková, 2018, s. 27)

2.2 Nástroje na identifikaci nadaných

Aby mohly nadané děti rozvíjet a prohlubovat svůj potenciál, je potřeba jejich nadání včas identifikovat a specifikovat. K tomuto kroku napomáhá několik bodů, které je potřeba uskutečnit, a eliminovat tak nepříznivé vlivy na psychosociální a emoční rozvoj. Velkou roli hrají pedagogové jak v mateřských školách, tak základních školách, kteří mohou vyhledat a nominovat děti a žáky s nadáním. Diagnóza nadání je poté v kompetenci školského poradenského zařízení. Pedagogická diagnostika je náročný ucelený proces, který klade vysoké nároky na osobnost pedagoga a jeho profesní dovednosti, neboť výsledky pedagogické diagnostiky mají přesah do vzdělávacího procesu. (Sokolová, Pokorná, Fišerová, 2020, s. 28)

Hublová (2020, s. 1) uvádí, že na základě projektu „WELCOME“ byl sestaven seznam podkladů, které jsou potřebné a tvoří základ k diagnostice nadaného dítěte.

Tato diagnostika a seznam obsahuje následující body:

- a) Dlouhodobé pozorování dítěte.
- b) Posuzovací škály.
- c) Kresby a produkty tvořivosti dítěte (převážně v MŠ).
- d) Analýza portfolia dítěte.
- e) Anamnestické informace od zákonných zástupců dítěte (Hublová, 2020, s. 1).

2.3 Rozvoj nadání z legislativního hlediska

2.3.1 Pedagog nadaného žáka v zákoně

Ve třídách čelí pedagogové výzvě přizpůsobit výuku a celkový chod dne a vyučování pro žáky z intaktní společnosti a žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, podle zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) (dále také jako „školský zákon“). V § 16 školského zákona je uvedeno, že *„dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami se rozumí osoba, která k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění nebo užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními potřebuje poskytnutí podpůrných opatření. Podpůrnými*

opatřeními se rozumí nezbytné úpravy ve vzdělávání a školských službách odpovídající zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám dítěte, žáka nebo studenta. Děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami mají právo na bezplatné poskytování podpůrných opatření školou a školským zařízením.“

Školský zákon v § 17 a § 18 hovoří o nadaných žácích ve dvou ohledech:

- Ředitel školy má právo umožnit žákovi s mimořádným nadáním urychlení jeho vzdělávání, a to jak průřezově ve všech předmětech, tak i jen v jednotlivém předmětu, kde žák prokazuje výrazně nadstandardní vědomosti či schopnosti.
- Ředitel může umožnit žákovi s nadáním vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu (IVP), kde je přesně stanoven vzdělávací obsah, který žák absolvuje odlišnou formou. O vytvoření IVP žádají rodiče žáka. Pro úpravy vzdělávání nadaného žáka, stanovené zákonem a vyhláškou, je nedílnou součástí individuální vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně, které má rozhodnutí předcházet.

System podpory nadaných dětí by měl popisovat práci pedagoga a určovat funkční kroky od identifikace dítěte přes spolupráci s rodiči, stanovení podpůrných opatření až po vedení školy.

2.3.2 Podpora ze strany MŠMT

Pracovat s nadanými dětmi netkví jen v zájmu, motivaci a kompetencích pedagogů, které ve své třídě dítě vzdělávají. Péče o tyto děti je součástí vzdělávací politiky českého státu. Strategie vzdělávání Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy České republiky (dále také jako „MŠMT“) směřuje k podpoře nadaných dětí v souladu s vývojem v zahraničních státech a dokumenty Evropské komise. Oblasti nadání a nadaných vychází z hlavních cílů vládou schválené Koncepce podpory mládeže na období 2014–2020 (MŠMT, 2014, s. 12), jimiž je přispívat k rozvoji talentu dětí a mládeže těmito třemi opatřeními:

- Podporovat vytváření podmínek pro rozvoj talentu dětí a mládeže v rámci formálního, zájmového a neformálního vzdělávání.
- Podporovat dlouhodobou a systematickou práci s talentovanými dětmi a mládeží.

- Podporovat nabídku akcí, které podněcují využívání kreativního a inovativního potenciálu dětí a mládeže. Ve svém souhrnu tyto tři klíčové dokumenty deklarují, že ČR směřuje ke vzdělávacímu systému, který stimuluje maximální rozvoj a plné využití potenciálu všech žáků včetně rozvoje jejich tvořivosti, a to již od předškolního věku, přičemž tato podpora je dlouhodobá a systematická, zahrnuje oblasti formálního, zájmového i neformálního vzdělávání (MŠMT, 2014, s. 12).

V § 27 odst. 1 a odst. 3 vyhlášky č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných (dále také jako „vyhláška o vzdělávání žáků“) definuje nadaného a mimořádně nadaného žáka v těchto dvou kategoriích následovně:

„(1) Za nadaného žáka se pro účely této vyhlášky považuje především žák, který při adekvátní podpoře vykazuje ve srovnání s vrstevníky vysokou úroveň v jedné či více oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech. Za mimořádně nadaného žáka se pro účely této vyhlášky považuje především žák, jehož rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých oblastech rozumových schopností, pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech.“

„(3) Zjišťování mimořádného nadání včetně vzdělávacích potřeb žáka provádí školské poradenské zařízení ve spolupráci se školou, která žáka vzdělává. Pokud se nadání žáka projevuje v oblastech pohybových, manuálních nebo uměleckých dovedností, vyjadřuje se školské poradenské zařízení zejména ke specifikům žákovy osobnosti, které mohou mít vliv na průběh jeho vzdělávání, a míru žákova nadání zhodnotí odborník v příslušném oboru, jehož odborný posudek žák nebo zákonný zástupce žáka školskému poradenskému zařízení poskytne.“

2.3.3 Rámcový vzdělávací program a jeho úprava

Vzdělávání vycházející z Rámcového vzdělávacího programu základního vzdělávání (dále také jako „RVP ZV“) by mělo být podpořeno odpovídajícími podmínkami.

V souladu s koncepčními vzdělávacími dokumenty, obecně platnými předpisy a normami, vzdělávacími potřebami žáků a potřebami pro pedagogickou činnost učitelů jsou v RVP ZV vymezeny materiální, personální, hygienické, organizační a jiné podmínky (MŠMT, 2021,

s. 48). „Uvedené podmínky představují optimální stav, se kterým by se měly jednotlivé školy poměřovat a k němuž by se měly s podporou zřizovatele postupně přibližovat a dále jej rozvíjet.“ (Baierlová et al., 2021, s. 20) Požadavek upravit a modernizovat rámcový vzdělávací program je jedním z logických závěrů vyplývajících ze Strategie 2030+, který je v současné době v jednání a připomínkování.

Úpravy RVP ZV budou podporovat naplňování 2 strategických cílů (MŠMT, 2020, s. 5):

- Strategický cíl 1: Zaměřit vzdělávání více na získávání kompetencí potřebných pro aktivní občanský, profesní a osobní život.
- Strategický cíl 2: Snížit nerovnosti v přístupu ke kvalitnímu vzdělávání a umožnit maximální rozvoj potenciálu dětí, žáků a studentů.

Kromě dvou strategických cílů obsahuje Strategie 2030+ také dílčí vodítka k jejich naplňování. Členové expertního panelu identifikovali zejména ty, které mohou mít vliv na revizi RVP (MŠMT, 2022).

Při vytváření podmínek na konkrétní škole je vhodné zvažovat (MŠMT, 2021, s. 48):

- potřeby žáků a učitelů,
- kvalitu, funkčnost a estetičnost prostředí ve škole,
- optimalizaci sociálních vztahů,
- efektivitu vzdělávání žáků a dosahování osobního maxima každého žáka,
- realizaci zájmových činností,
- spolupráci se všemi účastníky a partnery vzdělávacího a výchovného procesu.

Koncepce podpory rozvoje nadání a péče o nadané uvádí, že: „Vzdělávání nadaných není dosud součástí vysokoškolského studia učitelů. Ani v rámci předepsaného celoživotního vzdělávání pedagogických pracovníků není v nabídce žádný komplexní program, který by se detailněji zabýval problematikou vzdělávání nadaných žáků. Přítomnost mimořádně nadaného dítěte ve třídě klade na pedagoga vysoké nároky a jeho znalosti problematiky jsou jedním ze základních stavebních kamenů úspěšného vzdělávání mimořádně nadaných dětí.“ (Ostrezi, 2011, s. 21)

Pedagogové by měli být kvalifikovaní a měli by mít základní kompetence k zavádění metod moderního vzdělávání a různých variant péče o nadané žáky. Tyto kompetence by měli mít

absolventi vysokých škol pedagogických ve svém portfoliu. Vzhledem k tomu, že vysoké školy se zabývají přípravou ke vzdělávání nadaných žáků jen okrajově a často nemají zařazeno vzdělávání nadaných žáků do učebních plánů, je možné získat vzdělání v této oblasti buď postgraduální formou, nebo formou kurzů a seminářů. Nabídka vzdělávání v péči o mimořádně nadané děti je ale nedostačující. Školy nepotřebují přednášky. Frontální semináře pro pedagogy nejsou tak účinné jako mentoring na školách, kde mají dobrou praxi se vzděláváním nadaných dětí nebo vzdělávání interaktivní nebo formou pracovních dílen přímo ve škole. Učitelé zabývající se nadanými dětmi potřebují takové vzdělávání, kde si mohou přímo zvolit, jakou metodickou pomoc by potřebovali, podle vlastních zkušeností. Na základě zjištěných potřeb by jim měl být nabídnut obsah podpory a vzdělání, tzv. „na míru“. Škola by měla zajistit DVPP velmi efektivně a ekonomicky. Záleží na řediteli školy, popřípadě jiné kompetentní osobě, jakou formu dalšího vzdělávání si zvolí. Plošné DVPP nejsou po obsahové stránce tak efektivní jako ta, která si zvolí daná škola na základě svých subjektivních potřeb. Pokud již přímá podpora ve výuce nepostačuje, učitel vstupuje do další etapy, tedy etapy Plánu pedagogické podpory (dále také jako „PLPP“). V ní se předpokládá komplexnější přístup k řešení problému, pravděpodobné zapojení více pedagogů, kteří se podílejí na vzdělávání žáka. PLPP je dokumentem, který je součástí příloh k vyhlášce č. 27/2016 Sb. Plán obsahuje údaje o žákovi, důvod proč je vytvářen, co je plánováno s žákem dělat, stručný popis jeho obtíží, stanovení cílů PLPP, dále obsahuje metody výuky, organizaci výuky, hodnocení žáka, pomůcky. Obsahuje také podpůrná opatření, která se nevztahují bezprostředně k výuce, ale například k situaci v rodině, k aktuálnímu zdravotnímu stavu žáka. Plán je následně vyhodnocován. Předpokládá se, že je s ním seznámen žák, zákonný zástupce, třídní učitel, vyučující (Zapletalová a Mrázková, 2016, s. 12).

DVPP bude v návaznosti na vypracovaný kompetenční profil učitele nastaveno tak, aby umožňovalo rozvoj požadovaných kompetencí, respektovalo profesionalizační kontinuum a aby modulárně doplňovalo možnosti kvalifikačního a profesního rozvoje učitelů. Jeho účelem bude kromě profesního a osobnostního rozvoje učitelů i naplňování vzdělávacích potřeb škol, jejich učitelů, ředitelů a dalších pedagogických pracovníků tak, aby tyto potřeby byly z větší míry naplněny přímo v dané škole. DVPP významným způsobem cílí pozornost na metodickou podporu proměny škol v učící se organizace a efektivní formy vzdělávání

pedagogických týmů, jakými jsou vzájemné profesní sdílení, podpora realizovaná průběžně přímo ve školách, jejich součinnost a spolupráce škol v územích. (MŠMT, 2020, s.53)

2.3.4 Příprava koncepce podpory mládeže jako součást Strategie 2030+

Koncepce podpory mládeže na období 2014–2020, kterou naplňovaly školy a školská zařízení do předminulého roku, nadále pokračuje, nebude však nadále samostatně tvořena. Pro následující roky bude včleněna do Strategie 2030+ v rámci proměny obsahu, způsobů a hodnocení vzdělávání. (MŠMT, 2020, s. 4)

Vzhledem k významným změnám ve společnosti způsobeným dynamickým rozvojem a současnou situací je nutné tomuto vývoji přizpůsobit obsah, metody i formy vzdělávání. Klíčové je zároveň i hledání cest k vnitřní motivaci žáků, osvojení si systematické práce s chybou a v neposlední řadě vytvoření podmínek umožňujících individualizaci vzdělávání ve snaze o rozvoj potenciálu všech žáků. Současně s proměnou obsahů a způsobů vzdělávání dojde k vytvoření dostatečného prostoru pro individualizaci výuky, tedy také pro žáky a nadané. Pro efektivnější vzdělávání a rozvoj potenciálu všech žáků v rámci hlavního proudu vzdělávání a naplnění strategických cílů je třeba podpořit individualizaci výuky a vyšší využívání didaktických postupů umožňujících vzdělávání heterogenních kolektivů. K rozvoji individualizace vzdělávacího procesu může přispět mj. větší integrace digitálních technologií do výuky, stejně jako větší prostor pro výuku v reálném světě mimo školu – obci, institucích, firmách, v přírodě apod. (MŠMT, 2020, s.26)

Ve školách tento dokument podporuje individualizaci výuky a zavedení didaktických postupů umožňující vzdělávání různorodých kolektivů. Významně mají posílit kompetence učitelů v inovativních formách a metodách práce zohledňujících genderovou rovnost s důrazem na specifika vzdělávání dívek a chlapců. Tím v úzké návaznosti na strategický cíl č. 1 zlepšíme podmínky pro kvalitní pedagogickou práci škol. Ve školách posílíme metody formativního hodnocení, jež podporuje učení a vede žáky k přebírání odpovědnosti. Hodnocení se bude zaměřovat na výsledky žáka, nikoli na jeho osobnost, a bude založeno na stanovování cílů a sledování „důkazů o učení“. (MŠMT, 2020, s.19)

Jak je uvedeno ve Strategii vzdělávací politiky ČR do roku 2030+ (Strategická linie 1), současně s proměnou obsahů a způsobů vzdělávání dojde k vytvoření dostatečného prostoru

pro individualizaci výuky. Pro efektivnější vzdělávání a rozvoj potenciálu všech žáků v rámci hlavního proudu vzdělávání a naplnění strategických cílů podpoříme individualizaci výuky a vyšší využívání didaktických postupů umožňujících vzdělávání heterogenních kolektivů. K rozvoji individualizace vzdělávacího procesu může přispět mj. větší integrace digitálních technologií do výuky, stejně jako větší prostor pro výuku v reálném světě mimo školu – obci, institucích, firmách, v přírodě apod. Rovněž je nezbytné v širší míře využívat formativní hodnocení podporující proces učení a přebírání odpovědnosti za sebevzdělávání (MŠMT, 2020, s. 28).

2.3.5 Vzdělávání nadaných dětí, žáků a studentů v zákoně

Vzdělávání nadaných žáků se řídí školským zákonem a jeho vyhláškami¹.

V § 17 školský zákon o nadaných žácích uvádí následující:

- „(1) Školy a školská zařízení vytvářejí podmínky pro rozvoj nadání dětí, žáků a studentů.*
- (2) K rozvoji nadání dětí, žáků a studentů lze uskutečňovat rozšířenou výuku některých předmětů nebo skupin předmětů. Třídám se sportovním zaměřením nebo žákům a studentům vykonávajícím sportovní přípravu může ředitel školy odlišně upravit organizaci vzdělávání.*
- (3) Ředitel školy může mimořádně nadaného nezletilého žáka na žádost jeho zákonného zástupce a mimořádně nadaného zletilého žáka nebo studenta na jeho žádost přeradit do vyššího ročníku bez absolvování předchozího ročníku. Součástí žádosti žáka, který plní povinnou školní docházku, je vyjádření školského poradenského zařízení a registrujícího poskytovatele zdravotních služeb v oboru praktické lékařství pro děti a dorost (dále jen „registrující lékař“). Podmínkou přerazení je vykonání zkoušek z učiva nebo části učiva ročníku, který žák nebo student nebude absolvovat. Obsah a rozsah zkoušek stanoví ředitel školy.“*

V § 1 vyhláška o vzdělávání nadaných žáků uvádí následující:

¹ Vyhláška č. 27/2016 Sb. ze dne 21. ledna 2016, o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných ve znění vyhlášky č. 270/2017 Sb., vyhlášky č. 416/2017 Sb., vyhlášky č. 244/2018 Sb., vyhlášky č. 196/2019 Sb., a vyhlášky č. 248/2019 Sb. a vyhlášky č. 606/2020 Sb.

„(1) Tato vyhláška upravuje pravidla vzdělávání dětí, žáků a studentů (dále jen „žák“) se speciálními vzdělávacími potřebami, vzdělávání žáků uvedených v § 16 odst. 9 zákona a vzdělávání žáků nadaných.

(2) Při postupech upravených touto vyhláškou se přihlíží ke všem vyjádřením žáka v záležitostech týkajících se jeho vzdělávání s ohledem na jeho věk a stupeň vývoje; o těchto záležitostech se žákovi poskytují dostatečné a vyčerpávající informace pro utvoření názoru. Při postupech upravených touto vyhláškou se dbá, aby byly v souladu se zájmem žáka. Veškerá sdělení upravená touto vyhláškou jsou poskytována žákovi nebo zákonnému zástupci žáka srozumitelným způsobem.“

2.3.6 Podpora ČŠI

Hodnocení společného vzdělávání se zaměřením na podporu nadaných a mimořádně nadaných žáků základních škol a středních škol.

V tomto školním roce 2021/2022 budou již šestým školním rokem naplňovány principy společného vzdělávání zavedené novelou školského zákona účinnou k 1. 9. 2016. Cílem těchto zásadních změn realizovaných v rámci počátečního vzdělávání v České republice bylo umožnit dětem a žákům se speciálními vzdělávacími potřebami účastnit se za stanovených podmínek vzdělávání v tzv. hlavním vzdělávacím proudu a poskytnout jim i školám adekvátní podporu. Česká školní inspekce v minulých letech soustavně sledovala, hodnotila a kontrolovala, jakým způsobem jsou zákonné požadavky uplatňovány v praxi, jak se daří naplňovat principy společného vzdělávání definované školským zákonem a k jakým změnám v dané oblasti činnosti škol dochází. Inspekční činnost byla významně zaměřena na práci asistentů pedagoga a jejich spolupráci s učiteli. Česká školní inspekce bude v rámci tohoto specifického úkolu navazovat na uvedené činnosti, přičemž inspekční činnost bude zaměřena především na podporu nadaných a mimořádně nadaných žáků. Téma specifického úkolu tak bude navazovat na tematické šetření, které Česká školní inspekce ve vztahu k nadaným, talentovaným a mimořádně nadaným žákům realizovala ve školním roce 2015/2016. To pak umožní formulovat závěry o žádoucích i nežádoucích posunech v uvedené oblasti. Realizace úkolu je mj. součástí monitoringu dopadu intervencí Operačního

programu Výzkum, vývoj a vzdělávání. Jde také o příspěvek k prioritám v metodickém materiálu (MŠMT, Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+).

2.4 Spolupráce se školou

2.4.1 Komunikace a spolupráce pedagogů s rodiči

Výchova a vzdělávání nadaných dětí s sebou často nesou velké požadavky na rodiče. Mohou být zatíženi a vystaveni velkým množstvím nekončících otázek, ale také kritickému pohledu svých dětí, které na ně mají vysoké nároky. Pro rodiče je vyčerpávající i snížená potřeba spánku dětí, jejich výrazná vnitřní energie a potřeba zkoumat věci do hloubky. Rodiče mohou pociťovat únavu, nejistotu, pocit méněcennosti při neznalosti odpovědí na otázky (Sokolová, Pokorná a Fišerová, 2020, s. 56).

Nepříjemné pocity jsou spojeny s odpovědností rodičů za zdravý a spokojený vývoj svých dětí. Měli by proto mít možnost získat pomoc, aby byl podpořen růst dětí v harmonickém prostředí, kde je pečováno o mezilidské vztahy a kladen důraz na tyto speciální potřeby dítěte. Myšlení nadaných je globální, komplexní a spontánní, takové děti potřebují tvořit, mají vlastní nápady, přicházejí s originálními výsledky svých pozorování a promýšlení, jsou vnímavé a novátorské. Tím nejdůležitějším předpokladem pro to, aby v životě uspěly, je psychická pohoda a vnitřní motivace. Vše ostatní jsou schopné zjistit samy, jít si za tím. Plné nadšení a zápalu je hledat, pak budou tyto informace kriticky posuzovat a porovnávat s jejich záměrem. Vědí, kam chtějí dospět a co k tomu potřebují, mají v sobě motor, který je žene dál, a kapacitu pracovat neúnavně a bez odpočinku, jsou-li pro věc zaujaté. V tomto ohledu je nutná podpora a otázkou je, zda to běžná škola je schopna podpořit a pracovat s tím na základě svých podmínek (Sokolová, Pokorná a Fišerová, 2020, s. 56).

Existence kvalitních škol zvyšuje pravděpodobnost, že bude o tyto děti postaráno. Některé školy se již zaměřují na nadané děti a zapojují se do projektů a programů na jejich podporu. Existuje spousta kvalitních škol podle statistik a podkladů z mezinárodních šetření a šetření České školní inspekce, přesto málokterá škola je určena pro mimořádně nadané, která by je optimálně rozvíjela v souladu s tím, jaké tyto děti jsou, jak funguje jejich způsob učení i jejich motivace. Často se děje to, že nadané dítě v běžné škole ztrácí svoji vnitřní motivaci

a psychickou pohodu. Ztrácí tím to nejcennější, co má, aby mohlo být v životě spokojené a úspěšné. Vnitřně zlomené nadané dítě s narušenou psychikou a integritou ztrácí i onen motor a nadšení, přestává pracovat, uzavírá se do sebe. Všechny ostatní „pracovní problémy k řešení“ se odsouvají stranou a není pro ně pozornost, neboť je tu jeden zásadní problém, který spotřebovává veškerou pozornost dítěte, a sice jeho psychika, která je potřeba vyřešit, a pak teprve přijdou na řadu věci ostatní (Sokolová, Pokorná a Fišerová, 2020, s. 56).

Nadané děti mají ještě jiné postoje. Často jim vzhledem k jejich zodpovědnosti a poctivosti jde o dobré známky (a zažívají pak vnitřní rozpor mezi poctivostí a tím, že jim výuka nedává smysl). Jiné zase nepřemýšlejí o sobě a svých potřebách ve vzdělávání, ale myslí více na učitele a soucítí s nimi. Vžívají se do jejich role, do jejich pocitů a těžké práce a jsou na jejich straně – a tím pádem na jiné straně barikády než jejich spolužáci. Soucit převáží, pokud není učitel vysloveně zákeřný, snaží se a má dobré záměry, nadané dítě „za něj skoro dýchá“. Nadaným jde o spravedlnost, vyváženost a soucit. A to i za cenu toho, že budou stát na vlastní pěst mimo skupinu. Nadané děti mají silnou potřebu spravedlnosti a morálky, a pokud to není, je to hrubý nedostatek obecně, ne pouze ve vztahu k dítěti (Sokolová, Pokorná a Fišerová, 2020, s. 56).

2.4.2 Identifikace nadaného žáka

Pro rodiče i učitele může být velmi obtížné rozlišit nadání od bystrého dítěte neboli premianta. Rozdíly mezi mimořádně nadaným a bystrým dítětem uvádí Cvetkovič-Lay (1995 in Havigerová, 2011, s. 84).

Následující tabulka může být vodítkem pro rozlišení nadaného a bystrého dítěte, přesnou identifikaci nadaných dětí by však měl vždy provádět odborník.

Tabulka 1: Rozdíl mezi bystrým dítětem (premiátem) a nadaným dítětem

Premiant / chytré dítě	Nadané dítě
Zná odpovědi	Klade otázky
Zajímá se	Je velmi zvědavé
Dává pozor	Prokazuje vysoké zaujetí – myšlenkové, emoční i tělesné
Má dobré nápady	Má neotřelé nápady
Pilně pracuje	Pracuje spíše v intervalech mezi vysokým vypětím a odpočinkem
Odpovídá na otázky	Ptá se na detaily a souvislosti
Poslouchá se zájmem	Projevuje názor
Snadno se učí	Většinou už to zná, neučí se
Látku si několikrát opakuje	Jedno až dvě opakování plně stačí
Rozumí obsahu	Zobecňuje
Má rádo vrstevníky	Má rádo starší/dospělé
Rozumí smyslu sdělení	Dospívá k závěrům
Vnímá	Je intenzivní
Opakuje naučené	Vytváří nové
Má rádo školu	Rádo se učí
Přijímá informaci	Nakládá s informací
Dobře si pamatuje	Dobře vymýšlí
Má odbornost, je zdatné v předmětu	Objevuje
Má rádo přímé úkoly	Má oblibu v komplexnosti
Je pozorné	Je bystrým pozorovatelem
Je spokojené, že se učí	Je sebekritické

Zdroj: Stehlíková, 2018, s. 119

2.4.3 Spolupráce na tvorbě podpůrných opatření

Rodiče komunikují denně s učitelkami svých dětí, jsou informováni nejen o průběhu dne, ale také o schopnostech dětí a dílčích činnostech. Jsou učitelkám cenným zdrojem informací při sběru anamnestických dat a důležitými partnery při jednotlivých krocích v podpůrných opatřeních. Rodina je primární společenství, ve kterém dítě vyrůstá. Určuje hodnoty dítěte, v optimálních podmínkách jsou rodiče prvními a hlavními vychovateli svých dětí, kteří mají na jejich výchovu největší vliv. Rodiče by měli dítěti vytvořit bezpečné prostředí pro jeho

rozvoj. Dítě se bude cítit bezpečně, když ví, co se během dne bude dít, co se od něj očekává, kde je jeho místo. Rodiče sami jsou svým chováním největšími učiteli sociálních dovedností. Cílem rodičů a učitelek by měla být jednota ve výchovných přístupech, v požadavcích na dítě, v pravidlech chování a v reakci na jejich porušení. Toho může učitel dosáhnout individualizovaným přístupem k dítěti a jeho rodině. (Fořtík a Fořtíková, 2007, s. 55)

„Nadané děti potřebují silné a zodpovědné zastánce a k takovému postoji může rodiči pomoci, když se sdružují v rodičovských skupinách či klubech.“ (Fořtík a Fořtíková, 2007, s. 55)

2.4.4 Principy práce s nadanými dětmi

Jedním z hlavních a prvních ukazatelů a identifikátorů nadaných a mimořádně nadaných žáků je komunikace a pozorování, které ovšem vyžaduje delší časový úsek a kontinuální práci, kterou je potřeba provádět a identifikovat na více stranách, jak v domácím, tak školním prostředí, jak uvádí Fořtík a Fořtíková (2007, s. 26).

Fořtík a Fořtíková (2007, s. 26) dále dodávají, že má-li být tato práce úspěšná a efektivní, je třeba zamyslet se nad způsoby komunikace a dodržováním určitých obecných pravidel, která se této oblasti týkají. Jsou jimi:

1. Neautoritativní komunikace

Nadané děti mají často silný pocit vlastní autonomie a nezávislosti. Její narušení berou jako velkou osobní křivdu. Nejvíce se jich může dotýkat, pokud pedagog nebo rodič volí autoritativní styl výchovy a komunikace, kdy platí další zákazy a příkazy bez dalšího vysvětlování záměru. Dítě prožívá pocity nepochopení vzniklé situací a brání se buď útokem, nebo uzavřením do sebe.

2. Pozorné naslouchání

Již u dětí předškolního věku je velmi důležité pozorné naslouchání jeho potřebám a respektování jeho názoru. Nadaní lidé již v útlém věku, pokud jsou výrazněji komunikativní, jsou schopni celé hodiny líčit příběhy a zkušenosti, které zažili, vyprávět podle vlastní fantazie, vymýšlet nová pravidla her a společenských zábav pro celý kruh přátel či spolužáků.

3. Nenutit nadané dítě do činnosti

Nadané děti mají rády svá pravidla a rády řídí činnost druhých. Naopak nemusí být ochotny přijímat pravidla nás dospělých. Pokud se jejich odmítání soustředí na to, že nerespektují všeobecná pravidla, je samozřejmě třeba zasáhnout, ale pokud bychom se orientovali na přehnané strukturování jejich času a třeba i hry, mohli bychom rušit přirozenou touhu dětí po vlastním objevování a nalézání nových principů vlastní cestou a metodou.

4. Prostor pro prezentaci dítěte

Každé dítě by mělo při svém vyrůstání zažít pocit, že se jemu samotnému něco podařilo. Obdiv dospělých a vrstevníků, pocit uznání a pochvaly je pro harmonický rozvoj osobnosti klíčový. K tomu přirozeně přispívají možnosti prezentovat své výtvary, nápady a myšlenky.

5. Provádět společenské hodnocení činností

Nadané děti bývají někdy citlivé na kritiku. Přímé kritice se dá vyhnout, pokud je do hodnocení činnosti zahrnuto více osob. Podobně jako je tomu u hodnocení kdekoli jinde, je lepší dát prostor nejdříve dítěti tak, aby mělo možnost výsledky své činnosti nejprve samo zhodnotit. Dostane tak možnost nejen citlivěji posoudit své nedostatky samo, ale také postupně poznává, že kritika může být i pozitivním faktorem osobnostního rozvoje, a bude lépe připravené na další osobnostní rozvoj.

2.4.5 Proces identifikace nadaných dětí

Pro identifikaci schopností už existují adaptace některých inteligenčních testů. Metody měření schopností lze rozdělit na metody objektivní a subjektivní. K používání objektivních metod je zapotřebí nezainteresované strany (odborníci a testové metody). U subjektivních metod posuzují učitelé, rodiče, spolužáci, sourozenci nebo dokonce přátelé. Rozdíl mezi těmito metodami je zjevný; při objektivních metodách se využívají standardizované testy a metody, u subjektivních metod jde především o posudky osob, které dítě dobře znají ze školního prostředí, z domova, zájmového kroužku nebo jiné aktivity, kde tvoří součást skupiny. (Fořtík a Fořtíková, 2007, s.26)

2.4.6 Objektivní metody identifikace

Odborníci poukazují na skutečnost, že důvodem, proč se během školních let ztrácí tolik talentů, je i fakt, že těmto žákům sociální okolí brání v raném dětství rozvíjet schopnosti, ke kterým přirozeně inklinují dodávají (Mönks a Mason, 2000 in Fořtík a Foříková, 2007, s. 27).

Pro identifikaci těchto schopností už existuje adaptace některých známých identifikačních testů podle (Fořtík a Foříková, 2007, s. 28):

1. IQ testy

IQ testy jsou stále považovány za jeden z nejspolehlivějších nástrojů identifikace nadání, i když jejich používání přináší specifické problémy. Jedním z nich je exkluzivní právo psychologů na jejich používání. Tyto testy provádí a sestavuje společnost Mensa, která provádí základní testování fluidního intelektu na základě několika různých testů IQ. IQ dětí do 14 let měří prostřednictvím vlastního testu standardizovaného na více než 3 000 dětech v České republice (Mensa, 2022). Na správnost prováděných testování dohlíží i psycholog. Tato možnost testování neposkytuje pedagogům administrovat ani interpretovat zjištěné výsledky.

2. Standardizované testy výkonu

Mimo oblast intelektu je možné zaměřit testování na oblast výkonu, čemuž napomáhají normované testy psychologické nebo pedagogické. K měření výkonu se často využívají testy, ale také dotazníky a posuzovací škály. Kromě těchto výkonových testů je dobré se při diagnostice nadaného dítěte zaměřit také na oblast koncentrace pozornosti, motivace k učení, diagnostiku stylů učení i na sociální zralost dítěte.

3. Didaktické testy

Oblast didaktických testů využívají pedagogové čím dál více. Nejedná se o běžné testy podléhající hodnocení žáka, kritériem pro jejich vytvoření je širší využitelnost. Příkladem diagnostického testu je například testování z metody Hejného pro 2. třídu, které může využít pedagog kterékoliv základní školy a ověřit si tak, zda žák jeho třídy dobře zvládl učivo 2.

třídy nebo jak rozumí jednotlivým úlohám a na jaké je úrovni v logickém uvažování. Na podobném principu funguje i systém současných státních maturit.

4. Testy kreativity

Standardizované testy tvořivosti používají také psychologové, ale v upravené podobě je mohou využívat i pedagogové.

1.4.7 Subjektivní metody identifikace (Fořtík a Fořtíková, 2007, s. 29)

1. Nominace skupinou pedagogů

Zatímco nominace ze strany jednoho pedagoga může být zaujatá, jako objektivnější způsob se jeví zapojení více učitelů do komplexnějšího pohledu na daného žáka. Vhodná je metoda dotazníku pro minimálně 5 učitelů, kteří se vzájemně neznají. Tato metoda je použitelná spíše ve školách s větší kapacitou a anonymitou.

2. Nominace spolužáky

I v tomto případě je nutné se vyhýbat jakkoliv zaujatým informacím. Na druhou stranu spolužáci mohou být velmi dobrými identifikátory nadání, protože školní život studenta dokážou posoudit z jiné perspektivy než pedagog, volnočasový pedagog nebo vedení školy.

3. Rodičovská nominace

Rodičovská nominace, i když je mnoha učiteli považována za neobjektivní a zpochybňovanou, v minulých letech poukázala na fakt, že právě rodiče jsou schopni odhalit nadání svých potomků. Rodiče si všímají nejen učebních, ale také osobnostních charakteristik dětí a dobírají se tak širších okolností nominace dítěte do skupiny nadaných.

4. Vlastní navržení (autonominace)

Další možností, jak identifikovat nadání ve vyučování nebo v rodině, je zadat dítěti, aby samo popsalo nebo identifikovalo, jak se může nadání projevovat nebo jak se může nadaný žák cítit.

5. Hodnocení výsledků činnosti

Mezi osvědčené metody nominace do skupiny nadaných dětí patří také hodnocení a posuzování výsledků záměrné činnosti dětí. Ve škole je možné dobře využít analýzu samostatných prací, individuálních nebo skupinových projektů. Rodiče si také mohou schovávat výrobky, výkresy a konstrukce, využít je k vytvoření portfolia dítěte a využít při návštěvě psychologa za účelem identifikace nadání.

6. Zapojení do soutěží

Pokud se dítě samo přihlásí do soutěže nebo znalostní olympiády, může to být uvažováno za jistý druh vlastní nominace k nadání pro určitý druh činnosti, pokud v dané soutěži začne být úspěšné. V mnoha případech tuto nominaci provádí učitel nebo rodič, který musí dítě pro soutěž vybrat a přihlásit ho do školního kola. Pro talentované jedince, kteří projevují své schopnosti v některé školní disciplíně, je soutěž dobrou příležitostí ukázat schopnosti, utkat se a porovnat síly se svými vrstevníky. Zjistí tak své skóre v kolektivu těch nejlepších v dané oblasti. Může to být velmi zdravý způsob, ale může vést také k přehnané orientaci na výkon a podporovat u nadaných dětí nezdravý perfekcionismus. Soutěže také neřeší situaci nadaných jedinců, kteří nejsou objeveni a nemají tendence své schopnosti porovnávat.

Z těchto druhů hodnocení je zřejmé, že ani jeden typ metod není univerzální. Je nutné si uvědomit, že oba typy (subjektivní i objektivní) mají v procesu identifikace své místo a spoluvytváří celkový obraz o zkoumaném jedinci. (Fořtík a Fořtíková 2007, s. 30)

Odborníci se shodují v tom, že by identifikace neměla být jednorázová. V ideálním případě by měla probíhat v několika etapách (Fořtík a Fořtíková, 2007, s. 31):

- Navržení na základě výsledků testu.
- Navržení učitelem.
- Alternativní cesty (nominace dalších osob).
- Závěrečný návrh (návrhy ostatních učitelů k zajištění objektivity).

Proces identifikace nadání dítěte je komplexní záležitostí, do které vstupují již zmíněné strany z řad odborníků (pedagogové, psychologové a organizátoři mimoškolních a zájmových aktivit) a také spolužáci, rodiče a přátelé. Identifikaci nadání musí z hlediska legislativy potvrdit psycholog, který je pracovníkem pedagogicko-psychologické poradny,

v případě že škola usiluje o navýšení finančních prostředků pro úspěšnou a plnohodnotnou integraci nadaného žáka v procesu vzdělávání. Doporučení poradny je pak směrodatné k uvolnění finanční dotace z prostředků příslušného krajského úřadu. Nadání může z psychologického hlediska posoudit také školní nebo klinický psycholog. (Fořtík a Fořtíková, 2007, s. 32)

1.4.8 Podpora pedagogických pracovníků v jejich profesní přípravě v oblasti vzdělávání nadaných

Podpora nadaných a mimořádně nadaných žáků vychází z Koncepce podpory rozvoje nadání a péče o nadané pro období let 2014-2020. schválené Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR. V souladu s touto koncepcí byly v roce 2015 pod vedením NÚV (Národní ústav pro vzdělávání) vytvořeny skupiny krajských metodiků péče o nadané – pedagogů. Každý ze 14 krajů ČR reprezentují v celorepublikové skupině 3 pedagogové – specialisté na oblast vzdělávání nadaných. Jejich hlavním úkolem je zajišťovat metodickou podporu pedagogických pracovníků mateřských, základních a středních škol při vzdělávání nadaných žáků v příslušném kraji. (Stehlíková, 2018, s. 123)

Učitelé i pedagogičtí pracovníci pedagogicko-psychologických poraden měli v rámci DVPP k dispozici poměrně širokou nabídku vzdělávacích programů z oblasti péče o nadané. Vzhledem k omezeným finančním rozpočtům škol určeným na DVPP (zejména ve školním roce 2012/13) byl však zájem řady škol o tuto oblast DVPP menší a byla tak realizována pouze část těchto vzdělávacích programů. Navíc se většinou jednalo spíše o jednotlivé kurzy a semináře – dlouhodobější vzdělávací programy vznikaly v uplynulém období jen zřídka. Rovněž prakticky chybí nabídka vzdělávacích programů zaměřených na oblast podpory rozvoje nadání u klientů SPC. Systematicky vzdělávání byli členové pracovních skupin koordinátorů péče o nadané. Oblast péče o nadané, resp. vzdělávání nadaných dosud není povinnou součástí pregraduální přípravy učitelů. Ti získávají potřebné znalosti a dovednosti převážně až v průběhu své učitelské praxe, resp. na základě vlastní iniciativy a zájmu o tuto oblast. Tento stav je potřebné změnit, neboť všichni učitelé by měli mít základní kompetence v oblasti identifikace a podpory rozvoje nadání svých žáků již tehdy, když začnou tuto profesi vykonávat.

MŠMT, 2014. *Koncepce podpory rozvoje nadání a péče o nadané na období let 2014–2020* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/42404_1_1/

Na webových stránkách Institutu pedagogicko-psychologického poradenství České republiky (dále jen IPPP ČR) byl vytvořen tematický informační blok Nadání a nadaní (nyní na stránkách Národního ústavu pro vzdělávání). Informace o soutěžích a dalších volnočasových aktivitách pro pedagogy a zákonné zástupce jsou uvedeny na webových stránkách Národního pedagogického institutu (npi.cz) v sekci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. V rámci projektu PERUN pak vznikl portál www.talentovani.cz zaměřený na podporu rozvoje nadání v oblasti přírodních věd, matematiky a techniky. Tyto informace zveřejňované na webových stránkách jednotlivých krajských sítí podpory nadání se však nepodařilo dostatečně provázat, uvádí portál MŠMT ve svém dokumentu *Koncepce podpory pro nadané*. Protože informace z oblasti nadání a péče o nadané poskytuje v ČR i řada dalších webových portálů, jsou celkově velmi roztržité a obtížně se vyhledávají, dodává koncepce.

MŠMT, 2014. *Koncepce podpory rozvoje nadání a péče o nadané na období let 2014–2020* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/42404_1_1/

Nadané dítě má ve škole tři hlavní oblasti potřeb (Stehlíková, 2018, s.124):

1. otevřeného, empatického učitele zapáleného pro jeho předmět,
2. obsah a metody vzdělávání uzpůsobené jeho potřebám,
3. osobnostní a sociální výchovu (včetně školního klimatu).

Nadaný žák potřebuje ve výuce především prohloubení, obohacení a diverzifikaci učiva a větší výzvy. Těchto bodů lze dosahovat pomocí podpůrných opatření ke vzdělávání žáků ze strany pedagoga (Stehlíková, 2018, s.125):

- Zohledňují se různé možnosti zvolených metod výuky.
- Upravuje se práce se vzdělávacím obsahem.
- Doporučuje se pracovat s pestrou škálou organizačních forem výuky.

- Specifickým podpůrným opatřením je individuální vzdělávací plán.
- Nadaní žáci se mohou se souhlasem ředitelů příslušných škol současně vzdělávat formou stáží v jiné škole stejného nebo jiného druhu.
- Pro nadané žáky může ředitel vytvářet skupiny, ve kterých se vzdělávají žáci stejných nebo různých ročníků školy v některých předmětech.

Nadané dítě potřebuje především postupovat dopředu rychleji a zároveň mít čas na přemýšlení. Nesnáší rutinu a mechanické procvičování. Při činnosti chce vždycky něco nového objevit nebo pochopit, vynaložit úsilí. Učení definic nejen že není pro nadané děti logické, ale může v nich dokonce potlačovat přirozenost jejich myšlení. Ony chtějí spíše narušovat zaběhlé, problematizovat, relativizovat, ne škatulkovat a zjednodušovat. Nadané dítě nemá problém si definice a pojmy zapamatovat, když se to po něm požaduje, jenže to bude na úkor všech těch originálních, tvůrčích a objevných myšlenek a výtvorů, které by přineslo místo toho. (Stehlíková, 2018, s.126)

Mezi metody a formy výuky, které nadaní žáci ocení a potřebují, jsou (Stehlíková, 2018, s. 125):

- Činnostní učení.
- Projektové vyučování.
- Skupinová práce.
- Individuální práce (seminární práce, eseje a zvláště výzkumná činnost).
- Neviditelná pedagogika (žáci nemají pocit, že se učí, ale přesto se naučí ve výsledku mnohem víc).
- Problémové vyučování a prezentace.
- Propojování školy se světem mimo školu.
- Aktuálnost témat a problémů, autentické a aktualizované materiály odpovídající skutečnosti.

Zde je na místě uvést v povědomí to, že každý nadaný žák vnímá své potřeby jiným způsobem, tuto skutečnost nám potvrzuje mimo jiné Maslowova pyramida potřeb (Maslow, 2014, in Stehlíková, 2018, s. 87). Jeho hierarchie lidských potřeb, které jsou uspořádány od potřeb nejnižších po nejvyšší a vytvářejí pomyslnou pyramidu, platí pro

většin lidí, ale i Maslow si uvědomoval to, že neplatí beze zbytku a že v některých případech je i bez možnosti uspokojení nižších potřeb možné naplňovat potřeby vyšší úrovně. To může platit právě u nadaných jedinců, jejichž děti přehlíží tělesné potřeby, jako je jídlo, hygiena, spánek, oblékání, jako by pro ně nebyly důležité. Nadané děti jsou natolik zaujaté svými nápady, myšlenkami nebo činnostmi, že si neuvědomují tyto základní fyziologické potřeby.

2.4.9 Taxonomie výchovných cílů

Americký psycholog Benjamin Bloom (Center for teaching, s. 1), který vycházel z předpokladu, že dítě má být ve škole vzděláváno celistvě a navrhl v roce 1956 klasifikaci výchovných a vzdělávacích cílů. Vedle cílů kognitivních uvažuje i o rozvoji emocionálním a senzomotorickém. Kognitivní cíle jsou uvedeny od nejnižší úrovně až po tu nejsložitější. (Stehlíková, 2018, s. 128)

1. Nabývání znalostí – žáci se učí nazpaměť předložené znalosti, obecné zásady a postupy. Pamatují si pojmy a systémy.
2. Pochopení – žáci sdělují svými slovy, co se naučili, dají najevo, že látce porozuměli, vysvětlují, porovnávají, umějí například přeložit text z jednoho jazyka do druhého.
3. Aplikace – žáci přenesou naučené do jiných situací a kontextů, například, se kterým se dosud nesetkali.
4. Analýza – žáci provádějí rozbor/rozklad celku (materiálního či myšlenkového) na jeho jednotlivé části, ty pak zkoumají, včetně jejich významu a vzájemných vztahů, například prezentují výsledky tohoto zkoumání v ústní nebo písemné podobě a tvoří nové závěry.
5. Syntéza – žáci vycházejí z více zdrojů a vytvářejí samostatné nové dílo, nový kontext, formují nové otázky a hypotézy. Zlepšují, vymýšlejí, kombinují a předpovídají.
6. Hodnocení – žáci vyhodnocují relevantnost informací a formují názory v souladu s danými normami a kritérii, prezentují, obhajují, argumentují atd.

Z těchto cílů Bloomovy taxonomie, kterou uvádí Stehlíková, je zřetelně vidět jeden z klíčových problémů v tradiční škole. Zatímco nadané děti se potřebují učit v úrovních 4–6, většina všech úkolů v běžné škole využívá maximálně první tři úrovně, nebo spíš jen první dvě. Přesto je možné nezůstávat u nižších kognitivních cílů i s menším množstvím zapamatovaných poznatků a přejít do vyšší úrovně myšlení. (Stehlíková, 2018, s. 129).

2.4.10 Organizační forma vzdělávání nadaných

Tvorba diferencovaného kurikula vycházející spíše z dílčích poznatků a zkušeností z práce s nadanými žáky netvoří zatím ucelenou teorii vzdělávání nadaných. Za základní varianty vzdělávání nadaných z hlediska obsahu se v současné době považují tyto dvě (Hříbková, 2009, s. 184):

- Akcelerační programy

Cílem akcelerace je vytvořit takové změny ve vzdělávacím obsahu pro nadané, které ovlivní především délku vzdělávání a většinou povedou ke zkrácení obvyklé školní docházky (Hříbková, 2009, s. 185). Tato varianta se uplatňovala při vzdělávání intelektově nadaných, kteří mají rychlejší tempo při učení. Zároveň umožňuje dřívější nástup do školy, nebo modifikaci kurikula a urychlený postup učivem jednotlivých ročníků. Problémem je, že efektivitu dosáhne tento program spíše ve speciálních třídách, ve zkoumaných třídách uvedené školy je tento program využit na základě skupin, kam žáci docházejí z kmenových tříd na předměty, ve kterých jsou uvažováni jako nadaní. Akcelerace můžeme použít pro jeden nebo více předmětů zároveň podle druhu nadání. Můžeme konstatovat, že akcelerace ve vzdělávání může pravděpodobně saturovat především poznávací a výkonové potřeby dítěte a je vhodná pro aplikaci v určitých předmětech.

- Obohacující programy (Enrichment)

Cílem pro obohacující programy je učivo prohloubit, obohatit a rozšířit. Jsou určeny především pro rozvoj vyšších mentálních procesů nadaného žáka a také podněcují jeho kreativitu. Nemají urychlit školní docházku, v praxi tento proces probíhá tak, že nadaný žák nepostupuje v učivu rychleji než ostatní spolužáci, ale obsah učiva je koncipován tak, aby probírané téma bylo za stejnou dobu ve srovnání s ostatními žáky zvládnuto ve větší šíři a hloubce. Tato varianta vzdělávání nadaných se většinou realizuje v běžných třídách, nadaní

zůstávají jejími kmenovými členy, a proto se z organizačního hlediska jedná o integrační variantu (Hříbková, 2009, s. 186). Akcelerační i obohacující programy lze kombinovat.

2.5 Deklarace práv nadaných dětí v systému vzdělávání

V roce 1995 byla dle Barbary Clark vydána „Deklarace práv nadaných dětí v systému vzdělávání“ („Gifted Children's Bill of Rights“).

Podle ní má nadané dítě právo (in Havigerová a Křováčková, 2011, s. 38):

- *„být podporováno prostřednictvím adekvátních zkušeností pro výuku dokonce i tehdy, pokud ostatní děti stejného věku či ročníku nejsou schopné z těchto zkušeností profitovat,*
- *být zařazeno do společných skupin a kontaktovat se s jinými nadanými dětmi po dobu některých částí vyučování tak, aby mohlo být ostatními pochopeno, podporováno a podněcováno,*
- *být vyučováno, a ne využíváno jako opatrovník nebo učitelův pomocník po většinu svého školního dne,*
- *na předkládání nových, pokrokových a vyzývajících myšlenek či koncepcí bez ohledu na materiály a možnosti, určené dětem stejného věku či ročníku,*
- *být učeno poznatkům, jež ještě neovládá, namísto toho, aby bylo znova učeno názorům, pojmům nebo koncepcím, které již zvládlo,*
- *učit se tempem, které mu vyhovuje, a tedy i rychleji než jeho vrstevníci,*
- *myslet alternativně, vytvářet odlišné produkty a přinášet intuici a inovaci do vyučovacího procesu,*
- *být idealistické a citlivé na spravedlnost, právo, přesnost a globální problémy lidstva a mít příležitost vyjádřit svoje názory,*
- *na všeobecné pochybnosti, nabídku alternativních řešení a ocenění komplexnosti a důkladnosti myšlení,*
- *být intenzivní, vytrvalé a cílevědomé ve svém úsilí při získávání vědomostí,*
- *projevovat smysl pro humor, který je neobvyklý, hravý a často komplikovaný,*
- *mít vysoké požadavky na sebe i na ostatní a být citlivé na nesoulad mezi ideály a skutečností s potřebou pomoci při hledání hodnot v lidské rozmanitosti,*

- *na vysoké výkony jen v některých, ne ve všech oblastech učebního plánu, vytvářejíc požadavek smysluplného a erudovaného zapojení se do akademické oblasti,*
- *na zpoždění mezi představou a jejím uskutečněním, mezi osobními normami a schopnostmi rozvoje, mezi fyzickým zráním a sportovní zručností,*
- *uskutečňovat zájmy, které stojí nad schopnostmi jeho vrstevníků, které jsou mimo učební plán nebo zahrnují oblasti dosud neprozkoumané a neznámé.*“

2.6 Shrnutí teoretické části

Teoretická část je shrnutí celkového obrazu nadaného dítěte. Jsou zde popsány postupy a možnosti práce s nadaným žákem, jakožto i překážky a úskalí, které učitel musí překonávat. V teoretické části je pozornost věnována také projevům nadaných žáků, emočnímu ladění a vnitřnímu prožívání, jež mohou být zaměňovány za nejrůznější problémy a poruchy. Poukazuje na různorodé potřeby těchto žáků, jelikož nejsou vždy stejné a neprojevují se unifikovaným způsobem. Obsáhlost této části ukazuje na složitost situace, náročnost práce učitele i požadavky na organizaci výuky. Osobnost nadaného žáka je velice komplikovaná a takové dítě potřebuje individuální přístup a organizovanou podporu. Proto jsou zde též popsány možnosti práce zakotvené v zákoně a legislativní dokumenty. Jelikož se celá práce zaměřuje na práci učitele s nadanými žáky, předkládá výzkumy týkající se přístupu učitelů k této problematice, jejich postojů a smýšlení o nadaných žácích. Práce s nadanými žáky vyžaduje vysokou angažovanost pedagoga, aby mohl s nadanými žáky efektivně pracovat. Také česká literatura nabízí četné množství materiálu o nadaných žácích, jež upřesňují osobnost nadaného dítěte, jeho charakteristiky a specifické vzdělávací potřeby. Potřebné výzkumy o problematice nadaných žáků v běžných školách ale ještě nepostihují ve větší míře dění uvnitř třídy. Uvnitř skupiny, kde se spolu vzdělávají nadaní žáci, žáci průměrní a žáci s poruchami učení, kteří potřebují pomalejší pracovní tempo. Tedy to, jak s takovou třídou reálně pracuje učitel, aby nadaní žáci mohli maximálně rozvinout své schopnosti. Empirická část této práce se proto zaměřuje na další vzdělání učitele s nadanými žáky na základní škole v třídách pro nadané, na principy diferencované výuky, zejména na angažovanost učitelů v problematice nadaných dětí a na aplikování principů diferencované výuky s využitím individualizačních technik k podpoře rozvoje nadání.

3 Praktická část

3.1 Cíl výzkumu

Cílem mé práce je popsat možnosti, jakými se vzdělávají pedagogičtí pracovníci vyučující nadané děti. Na nadané děti je pohlíženo ve společnosti různými způsoby. Vedoucí pracovníci a pedagogové základních škol mají možnost rozvíjet děti po všech stránkách osobnosti a přistupovat k nim individuálním způsobem dle jejich individuálních potřeb důsledkem inkluze, která probíhá v mateřských i základních školách. Výzkum je zaměřen na vedení a pedagogy nadaných tříd základní školy situované v hlavním městě Praze, v městské části Praha 1, kde jsou nadané děti přijímány v omezeném množství na základě posudku pedagogicko-psychologické poradny a vstupního pohovoru. Aplikačním cílem práce je schopnost tyto poznatky přenést a aplikovat do běžných škol a školských zařízení. Poznávacím cílem je tedy zjistit, jaké potřeby mají pedagogičtí pracovníci ve vztahu k vedení školy a nadaným dětem a jaké jsou možnosti uspokojení těchto potřeb a jak jim vyhovují současná opatření školy.

Cílem mého výzkumu je zodpovědět hlavní výzkumnou otázku, která zní:

„Jakým způsobem se vzdělávají pedagogičtí pracovníci pro práci s nadanými dětmi.“

Doplňující výzkumná otázka zkoumá:

„Jak je možné tyto postupy aplikovat do běžných škol a školských zařízení?“

3.2 Výzkumná strategie

Pro svůj výzkum jsem zvolila kvalitativní strategii. Je to především proto, že potřebuji prozkoumat subjektivní perspektivy respondentek, identifikovat jejich konkrétní potřeby a zároveň pochopit jejich jedinečnou situaci, ve které se ve zkoumané škole nachází. Dalším důvodem volby kvalitativní strategie je to, že cílem výzkumu není zjištěné závěry zevšeobecnit, ale naopak. Cílem je pochopit co nejlépe situace v dané organizaci a možnosti využití v jiných organizacích (školách a školských zařízeních), kde nejsou ideální podmínky.

Creswell (in Hendl, 2005, s. 50) definuje kvalitativní výzkum jako „*proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému.*“ Výzkumníkovou snahou je tedy vytvořit komplexní holistický obraz, analyzovat různé typy textů, a následně informovat o názorech účastníků výzkumu.

Velkou výhodou kvalitativního výzkumu je pro mě i to, že výzkumník může základní výzkumné otázky modifikovat nebo doplňovat v průběhu výzkumu, během sběru dat i během jejich analýzy (Hendl, 2005, s. 48). Z tohoto důvodu se někdy kvalitativní výzkum považuje za pružný typ výzkumu. Pokud se tedy během výzkumu objeví nějaké nové, v teorii dosud nepopsané téma, je možné je doplnit do struktury rozhovoru i během výzkumu.

Základní charakteristiky kvalitativního výzkumu shrnuje (Miles a Cresswell, 2003, Huberman, 1994, Bogdan, Biklen, 1992 (In Hendl, 2005, s.49) je multimetoda, zahrnující interpretační, naturalistický přístup ke svému zkoumanému předmětu. „*To znamená, že kvalitativní výzkumníci studují věci v jejich přirozeném prostředí, snaží se, aby dávaly smysl, nebo interpretují jevy z hlediska významů, které jim lidé dávají*“ (Denzin a Lincoln, 1998, s. 3), což je v souladu s mým záměrem zkoumat téma z perspektivy pedagogů pro nadané žáky.

Používají se relativně málo standardizované metody získávání dat. Hlavním instrumentem je výzkumník sám. Hlavním úkolem je objasnit, jak se lidé v daném prostředí a situaci dobírají toho, co co se děje, proč jednají určitým způsobem a jak organizují své aktivity a interakce dodává. (Hendl, 2005, s. 50)

Při volbě výzkumné strategie je však důležité uvědomit si i její omezení. V rámci kvalitativního výzkumu spatřuje Hendl (2005, s. 50) jako nevýhodu např. to, že získaná znalost nemusí být zobecnitelná na populaci a do jiného prostředí, tedy nízká reliabilita. Jak jsem již uvedla, cílem výzkumu jsou výstupy v podobě doporučení pro školy a školská zařízení, tudíž nízkou reliabilitu nepovažuji v tomto případě za omezení.

Další nevýhodou je podle Hendla (2005, s. 50) časová náročnost sběru a analýzy dat. Další nevýhodu spatřuje ve skutečnosti, že výsledky nemusí být zobecnitelné na populaci a do jiného prostředí. Na druhou stranu můžeme díky dlouhodobě vynaloženému úsilí získat

hloubkový popis případů, což by se posléze mělo pozitivně projevit na výsledcích samotného výzkumu, tedy zvyšujeme validitu výzkumu.

Za největší riziko kvalitativního výzkumu považuji ovlivnění výsledků výzkumu výzkumníkem a jeho osobními preferencemi, jak uvádí také Hendl v nevýhodách kvalitativního výzkumu (Hendl, 2005, s.50). Faktor, který dle mého názoru toto riziko ještě zvyšuje, je situace, kdy je výzkumník zároveň členem zkoumané skupiny nebo je jiným způsobem spjat se zkoumanou problematikou. Pokud si je výzkumník tohoto rizika vědom, může se snažit mu předcházet, a tak se ho pokusit minimalizovat. Zaangažovanost v problematice může zas zvyšovat jeho motivovanost k provedení výzkumu.

3.3 Metoda a technika výzkumu

Hendl (2005, s. 162) popisuje tři základní metody získávání kvalitativních dat. Jde o dotazování, pozorování a analýzu soukromých a veřejných dokumentů a fyzických dat. Pro účely tohoto výzkumu jsem zvolila metodu dotazování, kde „*hlavní skupinu metod sběru dat tvoří interview, kladení otázek lidem a získávání jejich odpovědí.*“ (Hendl, 2005, s. 164)

Někteří autoři používají místo názvu interview slovo rozhovor. Význam tohoto slova je však širší. Ne každý rozhovor je interview, název interview se používá i v jiných jazycích, tvoří významnou metodu výzkumu a umožňuje zachytit nejen fakta, ale i hlouběji proniknout do motivů a postojů respondentů. U interview můžeme sledovat i některé vnější reakce respondenta a podle nich potom pohotově usměrňovat další průběh kladení otázek. Interview může být strukturované, polostrukturované nebo nestrukturované. Kompromisem výběru je polostrukturované interview, u kterého je stanovené základní obsahové schéma a několik základních otázek. Další otázky vznikají v jeho průběhu (Gavora, 2010, s. 136).

3.4 Charakteristika výzkumného vzorku

V kvalitativním výzkumu má vzorek reprezentovat určitý problém. Výběr respondentů je vázán na výzkumný problém, který se snažíme vyzkoumat. Kritérium pro výběr respondentů je výzkumný problém a výzkumná otázka. Na základě výzkumného problému a výzkumné otázky hledáme cíleně vhodné respondenty, kteří by nám zapadali do tohoto požadavku (Švaříček, Šed'ová et al., 2014, s. 13).

Vzhledem k tomu, že mým záměrem není provést výzkumný rozhovor se všemi zaměstnankyněmi školy, je nutné vybrat konkrétní respondenty, kteří se vzdělávají a pracují s nadanými žáky. Pro tyto účely výběru jsem se rozhodla využít účelový (záměrný) výběr, který je podle Švaříčka, Šed'ové et al. (2014, s. 103) založen pouze na úsudku výzkumníka o tom, co by mělo být pozorováno, a o tom, co je možné pozorovat. Záměrný výběr vhodného případu, v mém případě školy, je kromě jiného ovlivněn další výraznou okolností, kterou při projektování celého výzkumu nelze opomenout. Badatel musí vybrat nejen takové jedince, kteří vyhovují jeho záměrům, ale mají zájem a ochotu podstoupit celé šetření, dodává Švaříček, Šed'ová et al. (2014, s. 103).

Účastníky výzkumu jsem oslovila na základě dostupnosti školy zaměřené na nadané děti. Kritérii k výběru školy bylo zařazení do programu vzdělávání pro mimořádně nadané žáky, praxe pedagogických pracovníků v tomto programu. Výzkumný vzorek tvořila zástupkyně školy pro 1. stupeň a 2 paní učitelky, které vedou kruhy pro nadané děti na 1. stupni zkoumané základní školy. Další podmínkou pro výběr respondentů byla jejich praxe a zaměření. Byli dotazováni respondenti, kteří působili v základní škole na pozici prvostupňového pedagoga minimálně tři roky. Podmínka tříleté praxe dotazovaných respondentů byla zvolena z důvodu praktických zkušeností učitelů a vedení. Respondenti byli kontaktováni osobně. Na začátku obecně prezentuji výzkumný vzorek. Pro přehlednost v tabulce uvádím věk respondentů a délku praxe, viz následující tabulka.

Tabulka 2: Tabulka respondentů

Respondent	Věk	Délka praxe
Zástupkyně Irena	50	16 let
Pedagog Jana	26	3 roky
Pedagog Klára	27	7 let
Respondenti pracují s kruhy nadaných dětí.		
Kategorie/Podkategorie	Název	
Kategorie	Možnosti dalšího vzdělávání	
Podkategorie	Srovnání DVPP běžné a nadané třídy	
Kategorie	Komunikace se zákonnými zástupci	
Podkategorie	Odlišnosti v komunikaci	
Kategorie	Potřeby vzdělávání pro nadané žáky	
Kategorie	Ověřování účinnosti opatření	
Kategorie	Školní vzdělávací program	

Poznámka: Kategorie rozděluje otázky položené ve výzkumu do jednotlivých skupin, aby bylo přehledné, jaká otázka směřuje k jakému bodu.

Zdroj: vlastní zpracování

3.4.1 Otázky položené při výzkumu

Otázka č. 1 – Jaké jsou možnosti Vašeho dalšího vzdělávání (další vzdělávání pedagogických pracovníků) pro nadané děti?

Otázka č. 2 – Je toto vzdělávání odlišné od vzdělávání ostatních pedagogů z běžných tříd?

Otázka č. 3 – Jak rodiče nadaného jedince komunikují se školou? V této otázce jsem uvažovala o všech možnostech nadání. Potřebujete pro tuto komunikaci jiné techniky nebo prostředky než při komunikaci s rodiči ostatních dětí?

Otázka č. 4 – Jak často a za jakým účelem využíváte možnosti vzdělávání se? Jsou potřeby vzdělávání se čtenější než při vzdělávání v běžných třídách?

Otázka č. 5 – Jakým způsobem se ověřuje, zda se vyvíjí potenciál nadaného jedince správným směrem?

Zaměřuji se zde na samotnou osobu nadaného jedince, do jehož situace se snažím soubor dotazovaných naladit a zamyslet se nad touto situací.

Otázka č. 6 – Jakým způsobem je odlišný Školní vzdělávací program od programu pro běžné děti, které se u Vás také vzdělávají?

Respondentka Irena pracuje na pozici 12 let, příloha školního vzdělávacího programu pro nadané děti je jejím dílem a pracovala na něm od roku 2012, což znamená od svého příchodu na současnou školu.

Respondentka **Jana** má praxi 7 let v programu pro nadané děti, její specializace je speciální pedagogika a předškolní pedagogika, kde má odpracovány 3 roky praxe jako učitelka mateřské školy.

Respondentka **Klára** má praxi 3 roky a vystudovaný obor učitelství pro ZŠ 1. stupně a tématu nadaných dětí se věnovala již na vysoké škole a nyní si dodělává doktorandský titul.

3.5 Výzkumné metody

Pro výzkumné šetření jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu. Kvalitativní výzkum jsem si vybrala, protože ve své práci nehledám zobecněnou informaci o práci pedagogů a jejich vzdělávání, ale chtěla jsem zachytit konkrétní informace z prostředí, kde již probíhá program dalšího vzdělávání pedagogické pracovníky nadaných dětí a jejich přenesení do praxe. Zajímalo mě, jak na tuto problematiku nahlíží pedagogové z praxe a jde-li o specifika k uplatnění pouze ve škole pro nadané skupiny nebo je lze aplikovat i na další pedagogické pracovníky a proces v běžných školách. Zajímaly mě jejich konkrétní osobní výpovědi, nepřenositelné zkušenosti a zážitky, které by bylo obtížné zjistit za pomoci dotazníku. Výzkumná část je realizovaná na základě polostrukturovaných rozhovorů s učiteli ze státní základní školy s běžným vzdělávacím programem rozšířeným o přílohu pro nadané žáky, kteří jsou přijímáni v omezeném počtu a tvoří pouze vybrané studijní kruhy z jednotlivých tříd. Škola se nachází v hlavním městě na Praze 1. Před samotným realizováním rozhovoru byli pedagogičtí pracovníci seznámeni s charakterem výzkumu, jeho cílem a využitím pro bakalářskou práci. Souhlasili s nahráváním na diktafon. Na jejich žádost jsou jejich jména v rozhovoru změněna, aby byla zachována jejich anonymita a ochrana osobních údajů. Otázky k rozhovoru jsou rozdělené do dvou tematických okruhů. První okruh otázek se zaměřuje na schopnost učitelek identifikovat, jak probíhá jejich vzdělávání, aby bylo nadaným žákům nápomocné. Druhý okruh se věnuje práci s žáky a rodiči a porovnání školního vzdělávacího programu.

3.6 Analýza rozhovorů

Rozhovory byly nejprve nahrány na nahrávací zařízení – diktafon. Poté byly rozhovory přepsány do písemné podoby a následně byly analyzovány. Pro práci jsem si zvolila analýzu otevřeného kódování rozhovorů. Švaříček, Šed'ová et al. (2014, s. 207) popisují kódování jako základní analytickou techniku.

Podle Švaříčka, Šed'ové et al. (2014, s. 208) je otevřené kódování technikou, která je velmi využívána v rámci kvalitativních projektů. Otevřené kódování používá operace, kdy rozebírá údaje na jednotlivé části. Těmto částem se říká jednotky. Dále uvádějí, že při metodě

otevřeného kódování postupujeme takto: nejprve analyzovaný text tzn., přepsaný rozhovor rozčleníme na dané jednotky.

Švaříček, Šed'ová et al. (2014, s. 209) dále popisují jednotku jako například větu, slovo, text nebo odstavec. K této jednotce přiřadíme kód. Při procesu, kdy si volíme kód, si tak pokládáme otázku, která nám odpoví na to, o čem daný úsek vypovídá. Na základě tohoto postupu zjišťujeme, že se různé informace opakují. Tyto informace dále označujeme kódy, z nichž následovně děláme shrnutí – analýzu dat.

V tomto ohledu se shoduje i publikace Konopáskova (2007 in Švaříček, Šed'ová et al., 2014, s. 211), kdy vstup do interpretace dat skrze kódování je označován za „ekumenu“ kvalitativní analýzy. Na základy vybudované pomocí otevřeného kódování je potom možné postavit řadu různých analytických technik, které se již samozřejmě liší podle zvoleného výzkumného designu a dalších podmínek. Kód je, jak uvádějí Lee a Fielding (2004 in Švaříček, Šed'ová et al., 2014, s. 212), slovo nebo krátká fráze, která nějakým způsobem vystihuje určitý typ a odlišuje jej od ostatních. Při volbě kódu si klademe otázku, o čem daná sekvence vypovídá, jaký jev či téma reprezentuje.

Možnosti dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků nadaného dítěte

Respondentky Irena, Jana a Klára uvádí, že se účastní kurzů pořádaných společností Menza, kam jsou zvány spolupracující školy, mezi které se mohou začlenit a zapojit do systému i ostatní školy a pedagogičtí pracovníci. Například Jana uvedla: *„Informace získávám samostudiem a psala jsem diplomovou práci, s tím, že se účastníme konferencí Menza a jsme touto institucí osloveni, když pořádají další akce. Také jsem se zrovna nedávno zúčastnila základního kurzu metody Feuersteinova instrumentálního obohacování. Tato teorie strukturní kognitivní modifikovanosti představuje základní teoretické východisko Feuersteinových metod.“* Jana ještě uvedla: *„Díky této metodě je možné pracovat a odhalovat potenciály jak nadaných dětí, o kterých víme, tak těch skrytých a zároveň je metoda vhodná i pro běžné děti a jejich rozvoj.“* V nejširším smyslu slova tato teorie usiluje

o hledání a popis mechanismů, které se podílejí na utváření a strukturaci forem myšlení a intelektu.²

Tento způsob poznávání a učení se také může pomoci všem žákům, jak nadaným tak i běžným. Iveta sdělila: „*Jeho předpoklady jsou nadprůměrné, vyčnívá mezi jinými dětmi.*“ Klára uvedla: „*Občas chodí nabídky práce s nadanými dětmi díky naší specializaci a také proběhla celosvětová konference nadaných, která byla speciální mimo běžné kurzy pro ostatní kolegy. Školení bývají málokdy pořádána pro práci pouze s nadanými žáky.*“ S tímto tvrzením respondentů se shoduje mnoho autorů zabývajících se problematikou nadaných dětí ve školním věku.

Z rozhovorů s dotazovanými respondenty vyplynulo, že nadané dítě projevuje o něco konkrétního větší zájem, ve srovnání s běžnými dětmi. S tím se shoduje i tvrzení, že nadané dítě ve srovnání se svými vrstevníky poměrně dlouho vydrží u určité činnosti, která ho zajímá. Hříbková (2009, s. 96) také uvádí, že nadané děti mají rozmanité zájmy.

Všechny respondentky se shodly na tom, že pokud se dalšího vzdělávání zúčastní, není specifické pro nadané děti, spíše vybírají vyšší úroveň nebo stupeň vzdělávání než pro určenou třídu. „*Když si plánujeme nějaké školení nebo i program pro děti, tak si vybíráme takový, který je pro vyšší třídy.*“

„*Máme předepsána dvě školení za půl roku a cokoliv navíc je na domluvě. Dražší vzdělávání schvaluje paní zástupkyně s paní ředitelkou a řešíme to individuálně.*“ Uvedla učitelka Klára.

Vedení školy uvádí, jak se vyvíjelo další vzdělávání v rámci delšího časového horizontu. „*Když jsem začínala, tak bylo ještě specializační studium, vedl ho zakladatel té péče o nadané děti v rámci dalšího vzdělávání, dnes již nic takového uceleného není, ale na druhé straně nabízí pedagogická fakulta semináře o nadání, na kterých jsem se podílela a většina našich pedagogických pracovníků je absolvovala. Druhostupňoví pedagogové mají jen semináře a Menza konference, které se týkají téma nadaných. Účastníme se již ověřených zaběhlých seminářů, které máme ověřené. Pedagogové si přivedou nebo se inspiroují i*

² Reuven Feuerstein říká, že limity učení nemohou být předem známe ani dané, že všichni lidé se mohou měnit, a současně tematizuje důležitost osobního přesvědčení, víry v tuto změnu jako základního předpokladu naplnění modifikovanosti (ATC, 2016).

konkrétními osobami, které mají své metody a mají semináře i u nás ve škole.“ Přidává k tomu zástupkyně školy Irena.

Dostupnost a sdílení dalšího vzdělávání

Klára: „Nabídka dalšího vzdělávání je dostatečná, přijde mi, že nabídka je široká, materiály je možné hodně sdílet díky vytvoření portfolia a je možné to upravit pro jednotlivé třídy.“

Jana: „Sdílíme i zkušenosti na pedagogických radách. Vytváříme portfolia, která rozšiřujeme pro jednotlivé ročníky a přijímáme nové podněty zvenku, abychom nezakrňely a rozšiřovaly si stále obzory.“

To stejné potvrzuje i paní Irena a dodává: „Dále máme metodické sdružení pedagogických pracovníků, na kterém sdílíme materiály a zážitky ze školení a webinářů. Většinou je to interní a na určité téma, které je předem oznámeno.“

Spolupráce s rodiči

„Komunikace probíhá klasicky e-mailem, všechny děti mají jednou za půl roku tripartity, nemáme nic speciálního od běžných tříd, pouze tím, že jsou tam dvě paní učitelky, kmenová a já jako pedagog třídy pro nadané. Ve 2. třídě se snažím přenášet větší zodpovědnost na děti, začínám od menších akcí, jako třeba návštěva knihovny, čtenářská slavnost, a aby vznikala zodpovědnost. Nechceme je nijak diferencovat, mají rozšířené učivo, ale je potřeba vést k větší zodpovědnosti všechny.“

Klasifikační řád je rozšířen o hodnocení nadstavbového učiva, jinak probíhá komunikace stejně pro mimořádně nadané žáky i běžné žáky.

Diagnostika a kontrola nadání

Všichni respondenti uvádí, že nadané dítě vyniká nad běžnými dětmi ve více oblastech. Hříbková (2009, s. 165) poukazuje na to, že děti v předškolním období nemusí vykazovat dominantní zájem o konkrétní typy činností, a přesto mohou být nadané.

Podle Hříbkové (2009, s. 45) můžeme v předškolním věku hovořit spíše o tzv. latentním nadání, autorka také popisuje, že za podstatné při identifikaci nadaných dětí v předškolním věku považujeme začlenění metody pozorování dítěte při činnostech ve standardních situacích.

Irena: „Než dítě nastoupí, má návrh na přijetí, že je nadané, když nastoupí, tak se musí výsledek překlopit. To posuzuje poradna po vyplnění dotazníku pedagogickým pracovníkem, což je spíše formalita. Posudek se musí obnovit po 2 letech, takže žáci musí znovu do PPP.“

Jana: „Obsah učiva je takový, že vedení nemusí řešit přestupy žáků do vyšších ročníků nebo srovnávací testy k jeho přeskočení, to vůbec nemusíme řešit.“

Klára: „Pedagogická poradna si hlídá děti a chodí kontrolovat a konzultovat činnost pedagogů a žáků, jak pokračuje jejich rozvoj.“

Rozdělení do tříd a organizace výuky

Klára: „*Nadané děti jsou začleněné do běžných tříd a pro rozvrháře je náročné uzpůsobit rozvrhy, aby měly děti ve stejný moment matematiku nebo češtinu. Žáci chodí také do hodin pro nadané jen pro svůj předmět, ve kterém mají nadání uznané. Speciální třídy jen pro nadané by byly úžasné, ale zase se nadané děti potřebují socializovat s ostatními a zažívat chvíle v běžné třídě a klasickém kolektivu.*“

Irena: „*Dříve jsme byli spádová škola pro nadané za celou Prahu, vybírali jsme si žáky na základě doporučení poradny a našeho diagnostického testu. Tuto výsadu jsme pozbyli, protože asi nejsme schopni si děti sami vybrat a otestovat. Jediným rozhodujícím dokumentem je doporučení z pedagogicko-psychologické poradny. Toto vzniklo na základě poptávky a stížností běžných dětí, ale nedostanou se nadaní žáci. U zápisu jsou přímo pedagogové, kteří následně děti vyučují, takže poznají, jestli to dítě je ten správný „klient“.*“

Speciální tematický plán

„*Máme klasickou kostru a je dobře formulovaný, že si do něj můžeme zasadit jakékoliv téma i podle kolektivu a jejich zájmů. Mám ho vytištěný na úvodní třídní schůzce a pak ho zasílám rodičům emailem. Je jen pro nadané děti, ale jsou v něm všechny výstupy z klasického tematického plánu. Jsme jediná škola, která má takto ucelený program.*“

Co je potřeba pro to, aby takových škol s programem Nadaní bylo více?

„*Jsme jediná škola s takto uceleným programem, přitom vzdělávání pedagogických pracovníků je dostupné pro všechny školy. Poptávka je vysoká, ale je to složitější na organizaci. Já si myslím, že se do toho každému nechce. Jednak je potřeba sehnat peníze na učitele navíc, protože děti mají Podpůrné opatření 2 (Podpůrná opatření se podle organizační, pedagogické a finanční náročnosti člení do pěti stupňů). Podpůrná opatření prvního stupně uplatňuje škola nebo školské zařízení i bez doporučení školského poradenského zařízení na základě plánu pedagogické podpory (PLPP), ale nejdou za nimi žádné peníze, pouze na pomůcky. Takže musí čarovat paní ředitelka, aby na ně vyčlenila peníze, pedagogové pro nadané děti učí třináct hodin a ještě učí anglický jazyk, aby doplnili svůj úvazek na plný.*“

Všechna podpůrná opatření se člení do pěti stupňů, které vymezují vzestupně rozsah možné podpory žáků s tím, že vždy vycházejí z jejich vzdělávacích potřeb. Zatímco podpůrná opatření prvního stupně kompenzují mírné obtíže ve vzdělávání žáka (např. specifické potřeby žáka krátkodobé povahy), podpůrná opatření pátého stupně jsou určena žákům s nejtěžšími stupni zdravotního postižení. Postup školy v souvislosti s poskytováním podpůrných opatření specifikují § 11 až § 16 vyhlášky č. 27/2016 Sb.

Čím je specifický školní vzdělávací program pro nadané žáky této školy?

Školní vzdělávací program má hlavní cíl ve vedení žáků k užívání získaných vědomostí a dovedností v běžném životě. *„Tím jim ukazujeme smysl a cíl učení a utváříme pozitivní vztah k němu. Žáci ve vhodných případech sami hodnotí výsledky své práce, sledují pokrok, zdůvodňují neúspěch. Klademe důraz na čtení s porozuměním, samostatné vyhledávání informací, jejich další tvůrčí zpracování a zařazování do širších souvislostí. Žáci se například účastní obvodních soutěží, olympiád a školních akcí pro veřejnost, které pomáhají i organizovat.“* popisuje respondentka Jana.

Klára k tomu dodala: *„Při výuce využíváme problémové vyučování. Žáci jsou vedeni k samostatnému řešení problému, k využití různých informačních zdrojů, porovnávání různých způsobů zpracování a nacházení optimálního řešení. V rámci skupinového a projektového vyučování prezentují své návrhy na řešení, objektivně hodnotí řešení své i ostatních. Své myšlenky a nápady prezentují žáci také na třídních nástěnkách.“*

„Paní učitelky mají kromě běžného hodnocení také hodnocení učiva nadstavbového.

Hodnocení rozšiřujícího učiva na konci 1. i 2. pololetí je realizováno graficky – tabulací výsledků žáka. V tabulce je vyznačena úroveň zvládnutí požadavků na realizaci požadovaného výstupu rozšiřujícího učiva.“ reaguje ještě respondentka Irena.

- a) Každý vyučující skupiny mimořádně nadaných žáků vytvoří hodnoticí tabulku podle stanoveného bodového hodnocení rozšiřujícího učiva s informací o dosaženém počtu bodů pro každý předmět a pro každého žáka.
- b) Úroveň splnění požadovaných výstupů je hodnocena ve škále:
 - *Výstupy splňuje – spíše splňuje – spíše nesplňuje – nesplňuje*

- c) Společné hodnocení všech vyučujících MNŽ v daném ročníku pro jednotlivé žáky kompletuje vedoucí učitel MNŽ daného ročníku.
- d) Pro lepší vyjádření pokroků ve výuce může vyučující MNŽ pro žáky vytvořit ještě své vlastní motivující slovní hodnocení, ale společné standardizované tabulkové hodnocení je pro všechny vyučující závazné.

Obecné specifikace provádění podpůrných opatření a úprav vzdělávacího procesu žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, jakými jsou například: dělení a spojování hodin, prodloužení základního vzdělávání na 10 let, odlišná délka vyučovacích hodin.

Příklad: „*Jako podpůrná opatření pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami jsou v naší škole využívána podle doporučení školského poradenského zařízení a přiznaného stupně podpory zejména:*

- a) *respektování odlišných stylů učení jednotlivých žáků*
 - *metody a formy práce, které umožní častější kontrolu a poskytování zpětné vazby žákovi*
 - *důraz na logickou provázanost a smysluplnost vzdělávacího obsahu*
 - *respektování pracovního tempa žáků a poskytování dostatečného času k zvládnutí úkolů*
- b) *v oblasti organizace výuky*
 - *střídání forem a činností během výuky*
 - *u mladších žáků využívání skupinové výuky*
 - *postupný přechod k systému kooperativní výuky*
 - *v případě doporučení může být pro žáka vložena do vyučovací hodiny krátká přestávka*
- c) *zařazení předmětů speciálně pedagogické péče.*“

3.7 Analýza kvalitativních dat – otevřené kódování

Obrázek 1: Analýza kvalitativních dat

Zdroj: vlastní zpracování

I. Postoje pedagogických pracovníků a vedení k možnostem vzdělávání nadaných žáků

Postoje učitelů k potřebě vzdělávat nadané skupiny odlišně byl shodný a pedagogové se shodli v potřebě individuálního přístupu, ale na druhou stranu v požadavku, aby byli nadaní žáci začleněni do běžného kolektivu a netvořili samostatné třídy v době celého vyučovacího dne a nebyli izolováni. Děti potřebují své specifické skupiny na předměty, v nichž je uznáno jejich mimořádné nadání, aby se rozvíjely a měly možnost se více projevit. Všichni tři respondenti viděli v individuálním přístupu a diferenciaci učiva možnost, jak dosáhnout u nadaných žáků rozvoje jejich schopností. Někteří učitelé používají nadané žáky i jako poradce ostatním žákům a vidí v nich potenciál růstu. Míra angažovanosti v problematice závisí na vzdělání učitelů v problematice a osobním zaujetí.

II. Odlišnosti ve vzdělávání PP a výuce nadaných žáků

V používání různých metod a forem vyučování, které podporují potenciál, využívají učitelé školení a další vzdělávání pro vyšší ročníky a zaměřují se na rozšiřování a prohlubování učiva. Důležitá je odstupňovaná náročnost učiva. Učitelé ve výčtu obsáhli velké spektrum možností. Učitelé participují na běžných vzdělávacích akcích na vyšším stupni, než je jejich

třída, a zároveň se účastní i projektů a vzdělávání, které je specifické pro pedagogy nadaných dětí, ale volně dostupné pro běžné školy. Vzdělávání probíhá podle zákona o pedagogických pracovnících 2x ročně průběžně, další akce podle zaměření pedagoga, tématu nadstavbového učiva nebo i časových možností.

III. Komunikace se zákonnými zástupci a vlastní motivace žáků

Motivace nadaných žáků ke vzdělání by měla vycházet z diferenciacce učiva a individuálního přístupu. Jak tedy učitelé motivují nadané žáky? Nejčastěji je staví do role poradců a vůdců skupin při práci ve skupinách. Přenášejí na ně zodpovědnost za odvedený výsledek a postoj k určité práci. Také homogenní skupiny nadaných žáků splňují motivační úkoly. Dále se osvědčuje rozšiřování učiva v oblastech, které jsou pro žáky motivující a o co se daná skupina zajímá. Je to příležitost zkusit své možnosti. Individuální pracovní tempo a rozšiřující učivo podle žákova zájmu patří k dalším motivačním technikám. Výchova nadaných dětí bývá pro jejich rodiče často velmi náročným úkolem. Škola jim umožňuje participaci a podílení se na vedení svých dětí a umožňuje jim podporu (psycholog, speciální pedagog, pedagogická poradna). Rodiče se zde dozví o možnostech při vzdělávání svých nadaných dětí, dostanou nabídky různých akcí a kontakty na další organizace a odborníky v různých oblastech.

IV. Ověřování účinnosti opatření

Spolupráce PPP se školami probíhá formou provádění identifikace před nástupem do 1. ročníku. Poradny nadaného žáka buď potvrdí, nebo vyloučí, sepiší zprávu, ve které jsou podrobné podklady pro přijetí do skupiny mimořádně nadaných žáků. Žák má vytvořené své IVP, které je uzpůsobeno jeho nadání a potřebám vzdělávat se ve skupině pro mimořádně nadané žáky. IVP by měl být dynamický dokument, který se může během roku obměňovat. Zástupci PPP konzultují IVP se školami, navštěvují školy a vyhodnocují péči.

V. Dokumentace žáka a školy

Při vzdělávání žáků mimořádně nadaných spolupracuje škola se školskými poradenskými zařízeními (pedagogicko-psychologickými poradnami a speciálně pedagogickými centry), které vystavují doporučení ke vzdělávání mimořádně nadaného žáka. Pracovníci těchto institucí poskytují konzultace podle potřeby a minimálně jednou za rok navštěvují školu.

Tato komunikace a konzultace probíhá u vybrané školy na velmi dobré úrovni. Vzdělávání podle IVP mimořádně nadaného žáka je minimálně jednou ročně vyhodnocováno. Při vzdělávání nadaných či mimořádně nadaných žáků vybraná škola spolupracuje dle možností a situace i s dalšími institucemi (např. se středními školami, Menza institucí, Centrem nadání a městskou knihovnou). Zodpovědné osoby a jejich role v systému péče o žáky nadané a mimořádně nadané Školní poradenské pracoviště (speciální pedagog a výchovný poradce) koordinuje činnosti v oblasti péče o mimořádně nadané žáky, spolupracuje s vedením školy, konzultuje s rodiči a se školskými poradenskými pracovišti. Za vzdělávání žáků mimořádně nadaných zodpovídá ředitel školy.

Hlavním úskalím ve vytváření vnitřních dokumentů školy je faktor náročnosti sladit rozvrh všech ročníků tak, aby se umožnilo nadaným žákům docházet skupin nadaných žáků na předměty, ve kterých je jim uznáno nadání od poradenského zařízení.

3.7.1 Shrnutí výzkumu

Základní škola se počtem žáků i celkovou zaměřeností ŠVP je školou, která věnuje péči dětem s běžnými i se specifickými vzdělávacími potřebami. O školu a vzdělávání pedagogů v práci s nimi je velký zájem a poptávka převyšuje nabídku, ale přístup učitele k problematice nadání je v obecné rovině. Cílené vzdělávání si pedagogové vybírají podle aktuální nabídky kurzů, webinářů a také homogenity skupiny dětí docházející na jejich předměty. Pedagogové i vedení školy cíleně vyhledávají další vzdělávací metody a formy vyučování pro žáky. Diferenciace učiva je možná za předpokladu zájmu pedagoga o problematiku a jeho zainteresovanost. Učitelé mají již diagnostikované nadané žáky a snaží se o ověřování a prohlubování jejich nadání. Rozvíjení nadaných žáků se týká i žáků bez diagnózy, pokud učitel takového žáka shledá nadaným. Diferencovaná výuka je součástí každodenního vyučování. Učitelé spolupracují na přípravě, vytváření programů pro nadané žáky a rozšiřujícím učivu. Velká škola o třech paralelních třídách umožňuje sladit rozvrh tak, aby nadaní žáci mohli na konkrétní hodiny docházet specifických skupin podle nadání. Vzdělávání nadaných žáků je tedy součástí filozofie školy a její vizi. Učitelé rozvíjejí problematiku nadaných, jsou v ní vzděláváni a sami jsou iniciátory odlišného přístupu ve vzdělávání. Umožňují nadaným žákům rozvíjet své schopnosti, jít rychleji dopředu a

dosahovat lepších výsledků. Výzkum naplnil mé stanovené cíle. Na základě interview jsem se zorientovala v postojích učitelů ke vzdělávání nadaných žáků v konkrétní škole a zjistila možnosti, které učitelům dopomáhají se vzdělávat v rozvoji nadaných žáků v jejich třídě (škole). V závěru výzkumu jsem popsala, zda mají nadaní žáci možnost rozvoje svých schopností v každé základní škole.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala dalším vzděláváním a možnostmi pedagogických pracovníků nadaných žáků na základní škole na Praze 1. Cílem této práce bylo specifikovat možnosti vzdělávání pedagogických pracovníků, popsat, jaké mají možnosti dalšího vzdělávání a zdali se dá vzdělávání aplikovat i na běžné třídy základních škol. Bakalářská práce je rozčleněna na teoretickou část a část empirickou. Teoretická část podkládá teorie a pohledy na problematiku nadání. Nastínila vývoj problematiky v současnosti a uvedla organizace zabývající se rozvojem nadaných žáků a podporujících pedagogy v práci s nimi. Teoretická část v neposlední řadě vystihuje náhled na charakteristiky, problémy nadaných žáků a jejich specifika. Popsala možnosti při jejich vzdělávání, postupy při práci s nadanými žáky a odlišnosti školního vzdělávacího programu od školního vzdělávacího programu pro běžné třídy zkoumané školy. Teoretická část se rovněž opírá o legislativní zakotvení problematiky nadaných žáků a vymezením v dalších dokumentech důležitých pro vzdělávání. Teoretická část sloužila jako základ pro realizaci empirického výzkumu. V empirické části diplomové práce je uvedena metodologie výzkumu, kde byly popsány cíle výzkumu s výzkumnými otázkami, výzkumný design, použité metody, terén a způsob analýzy dat. Výzkum tvořila případová studie cílená na základní školu, která se dlouhodobě zabývá nadáním žáků a prací s nimi a pomohla mi naplnit cíle výzkumu. Práce doložila, jak může běžná škola vyhovět potřebám a nárokům každého žáka a tím přispěla k odpovědi na výzkumný problém, zda pedagogičtí pracovníci vzdělávající mimořádně nadané žáky podstupují další vzdělávání, které mohou aplikovat i na běžné třídy, kde nejsou zatím nadaní žáci diagnostikováni, ale mohou se objevit. Z výzkumu vyplývá, že pedagogičtí pracovníci účastníci se dalšího vzdělávání na základě individuálního přístupu k žákům mohou uplatňovat své poznatky v homogenních třídách bez potřeby speciálního vzdělávání, mají-li ve třídě tyto nadané nebo mimořádně nadané děti. V běžných třídách a školách dokážou nakládat se schopnostmi nadaného žáka k maximálnímu využití jeho potenciálu. Zkoumaná škola si našla cestu, jak se věnovat nadaným dětem a rozvíjet je, motivuje pro to své zaměstnance a přizpůsobuje chod školy své vizi a podpoře žáků s nadáním. Z výsledků je zjevné, že další vzdělávání pro pedagogy nadaných dětí je shodné s tím, které je poskytováno ostatním pedagogům na běžných školách a každý pedagog si může najít a přizpůsobit své

další vzdělávání potřebám svých současných žáků. Odpověď na výzkumnou otázku byla rozklíčována v rozhovorech s vedením školy, které zastupovala paní zástupkyně pro mimořádně nadané skupiny a učitelé těchto nadaných skupin. Škola a její RVP se řídí tím, že nadaní žáci podporováni individuálním přístupem mohou rozvíjet své možnosti, přispívají individualizací ve výuce ke vzdělávání ostatních žáků. Možnosti nadaných žáků jsou využívány v různé míře. Tento přístup se poté promítá do klimatu školy a pozdějšímu směřování učitelů. Celková vize školy určuje míru motivace učitele v problematice vzdělávání nadaných žáků, kdy se snaží o získání takových kompetencí, aby byl žákům s nadáním, co nejvíce nápomocný nehledě na možnosti svého dalšího vzdělávání. Všichni učitelé přistupují k nadaným žákům jako ke skupině se specifickými potřebami. Učební prostředí, které podporuje zájmy a potřeby žáka, napomáhá k diagnostice nadání a přizpůsobuje se rozložení nadaných žáků ve třídě (pohyb v rámci třídy, přístup k materiálům, akce mimo školu) vykazuje méně problémů, lepší klima třídy a lepší studijní výsledky. Pro vzdělávání nadaných žáků existuje teoretický základ, který přispívá k jeho zkvalitnění a zkoumaná škola považuje práci s nadanými za stěžejní a velmi zajímavou a přínosnou pro celou společnost. Je ale třeba neustále hledat cesty, které pomohou zkvalitnit další možnosti a cesty vzdělávání. Sami učitelé si vytvářejí praxi, proto by se měli neustále v problematice vzdělávat, doplňovat si poznatky a využívat zkušenosti z různých zdrojů a sdílet je mezi sebou. Hlavním cílem pro práci s nimi by mělo být žáky diagnostikovat a spolupracovat s poradenskými zařízeními, nabízet jim různé vzdělávací cesty, zkoušet nové možnosti a respektovat osobnost každého dítěte.

Seznam použitých informačních zdrojů

- CIHELKOVÁ, Jana, 2017. *Nadané dítě ve škole: náměty do výuky pro celou třídu*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1248-5.
- DENZIN, Norman K. a Yvonna S. LINCOLN, 1998. *The landscape of qualitative research: Theories and issue*. London: Sage Publications. ISBN 978-0-7619-1433-4.
- DISMAN, Miroslav, 2022. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1966-8.
- ENTLER, Eduard, Libor SOSNOVEC a Vladimír ŠECL, 2008. *Tematická zpráva: Umí školy pracovat s nadanými žáky?* Praha: Česká školní inspekce.
- FORTÍK, Václav a FORTÍKOVÁ, Jitka, 2007. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-297-3.
- GAVORA, Peter, 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. vyd. Přeložil Vladimír JÚVA, přeložila Vendula HLAVATÁ. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.
- HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena, 2015. *Psychologický slovník*. 3. vyd. Portál. ISBN 978-80-262-0873-0.
- HAVIGEROVÁ, Jana Marie a Blanka KŘOVÁČKOVÁ, 2011. *Co bychom měli vědět o nadání*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-092-4.
- HAVIGEROVÁ, Jana Marie, 2011. *Pět pohledů na nadání*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3857-4.
- HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-485-4
- HŘÍBKOVÁ, Lenka, 2009. *Nadání a nadaní: pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. Praha: Grada., Psyché (Grada). ISBN 978-802-4719-986.
- LAZNIBATOVÁ, Jolana, 2007. *Nadané dieťa: jeho vývin, vzdelávanie a podporovanie*. 2. vyd. Bratislava: Iris. ISBN 80-89018-53-X.

MASON, Emanuel a Franz J. MÖNKS, 2000. Developmental Psychology and Giftedness: Theories and Research. In: Kurt HELLER, Franz J. MÖNKS, Robert J. STERNBERG a Rena F. SUBOTNIK (eds.). *International Handbook of Giftedness and Talent* (s. 141–156). Oxford: Pergamon Press. ISBN 0-08-043796-6.

MERTIN, Václav, Ilona GILLERNOVÁ et al., 2010. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-627-8.

MÖNKS, Franz J. a Irene H. YPENBURG, 2002. *Naše dítě je velmi nadané: rukověť pro rodiče a učitele*. Praha: Grada. Výchova a vzdělávání. ISBN 80-247-0445-5.

OSTREZI, Jana, 2011. *Naplňování vzdělávacích potřeb nadaných žáků v současné edukační praxi*. Brno. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Jan Štáva.

SOKOLOVÁ, Hana, POKORNÁ Alena a FIŠEROVÁ, Markéta, 2020. *Školní zralost a nadané dítě*. Praha: Raabe. Školní zralost. ISBN 978-80-7496-453-4.

STEHLÍKOVÁ, Monika, 2016. *Život s vysokou inteligencí: průvodce pro nadané dospělé a nadané děti*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0101-6.

STEHLÍKOVÁ, Monika, 2018. *Nadané dítě. Jak mu pomoci ke štěstí a úspěchu*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0512-0.

ŠVAŘÍČEK, Roman, Klára ŠEĐOVÁ et al., 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.

Internetové zdroje

ATC, 2016. *O metodách* [online]. Praha [cit. 2022-04-11]. Dostupné z: <https://www.atc-feuerstein.cz/o-metodach>

BAIERLOVÁ, Štěpánka et al., 2021. *Hlavní směry revize Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání* [online]. Praha [cit. 2022-04-11]. Dostupné z: <https://velke-revize-zv.rvp.cz/files/hlavni-smery-rvp-zv-pro-msmt.pdf>

HUBLOVÁ, Pavlína, 2020. *WELCOME – Metodika pro práci s dětmi s SVP v předškolním vzdělávání – úvod* [online]. Praha: Národní pedagogický institut České republiky [cit. 2022-04-12]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/22407/WELCOME>

MENSA, 2022. *Testování IQ* [online]. Praha [cit. 2022-04-11]. Dostupné z: <https://mensa.cz/testovani-iq/>

MŠMT, 2014. *Koncepce podpory rozvoje nadání a péče o nadané na období let 2014–2020* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/42404_1_1/

MŠMT, 2020. *Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [cit. 2022-04-10]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/strategie-2030>

MŠMT, 2021. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [cit. 2022-04-10]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/ucebni-dokumenty>

MŠMT, 2022. *Z čeho revize vychází* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [cit. 2022-04-10]. Dostupné z: <https://velke-revize-zv.rvp.cz/z-ceho-revize-vychazi>

ZAPLETALOVÁ, Jana a Jana MRÁZKOVÁ, 2016MŠ [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [cit. 2022-04-11]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/38983_1_1/